

II. RÁKÓCZI FERENC FOGSÁGA

Történelmi dráma, 1848

SZEMÉLYEK

*Zrínyi Ilona
Rákóczi Ferenc, fia
Zrínyi Boldizsár, nagybátyja
Károly, hesseni fejedelem
Amália, leánya
Kolonits, esztergomi érsek
Gróf Oetting, miniszterelnök
Gróf Traun, főmarsall
Gróf Buccellini, udvari kancellár
Longuevall, kapitány
Lehmann Godofréd
Oliver, öccse
Knittelius, jezsuita páter, Rákóczi oktatója
Gróf Bercsényi Miklós
Vay, gróf
Solári, Sárospatakon parancsnok
Növendék
Első udvaronc
Második udvaronc
Komornyik
Első inas Rákóczinál
Második inas Rákóczinál
Bálint, Rákóczi szolgája
Kristóf, Rákóczi szolgája
Tiszt
Börtönőr, Bécsújhelyen, dragonyos
Jakab, Lehmann szolgája, dragonyos
Örmester, dragonyos
Első őr, dragonyos
Második őr, dragonyos
Nótárius
Magyar úr
Lengyel követ
Börtönőr
Kamarás, Károlynál
Dragonyosok, kurucok*

Történik: az első felvonás Prágában, a második Bécsben, a harmadik Sárospatakon, a negyedik Bécsújhelyen, az ötödik Tokaj alatt. - Idő: 1695-1703.

ELSŐ FELVONÁS

(Prágában, jezsuita kolostor kertje, hátul az épület.)

ELSŐ JELENET

(A növendékek párosan sétálva tanulnak, köztük Rákóczi Lehmannal; néhány páter felügyel, köztük *páter Knittelius.*) *Rákóczi, Lehmann* (előre jönnek).

RÁKÓCZI. Érted ezt a Lulliáno-Kircherián-féle tant?

LEHMANN. Nem, de könyv nélkül tudom.

RÁKÓCZI. S ily ostobasággal gyilkolják eszünket!

LEHMANN. Hallgass, szerencsétlen!... Itt jön páter Knittelius; pedig tudod, mily hosszú fülei vannak.

RÁKÓCZI. Óh, bár ütne a szabadulás órája!

LEHMANN. Erre tart, tán észrevette, hogy másról beszélünk. (*Fenn.*) De úgy van, Francisce! Nabucodonozor király valódiilag ökörré változott, úgy azonban, hogy ember is maradt. - Azt veted ellen, hogy eszerint szénát nem ehetett?

KNITTELIUS. Carissimi, miről disputáltok?

RÁKÓCZI. Tanulunk.

LEHMANN. Önnek halhatatlan munkáját, az „Országút”-at „minden tudományhoz és mesterséghez!”

RÁKÓCZI. Nabucodonozorról.

KNITTELIUS. A hetedik tézis incidens kuriózumát?

LEHMANN. Igenis, reverende pater.

KNITTELIUS. S tudjátok-e már tökéletesen?

RÁKÓCZI. Amennyire az emberi ész felfogni képes; mert tökéletes csak az Isten, a minden elvek első elve.

KNITTELIUS. Különösen kell tudnotok a Lulliana-tant és a Lulliáno-Kircheriánát.

LEHMANN. Méltóztassék kérdést tenni. (*A könyvet nyújtja.*)

KNITTELIUS. Nem kell; én ne tudnám saját munkámat. Carissime Lehmann, emlékszel a tizenegyedik tézisére?

LEHMANN. Igenis.

KNITTELIUS. Felelj tehát; hány ördög van a pokolban, és hány rossz ember lesz ott jövődöben?

LEHMANN. Ami az embereket illeti, több rossz ember lesz a pokolban, mint jó az égben; mert sok a hivatott, kevés a választott. Ami az ördögöket illeti: kevesebben lesznek a pokolban, mint angyalok az égben, mert a sárkány a csillagoknak csak egyharmadát rántotta magával.

KNITTELIUS. Praestanter, belőled laureatus lesz. Így kellene tudnod, Francisce, hogy egykor méltó tagja légy társaságunknak.

RÁKÓCZI. Óh, az én eszem nem oly fogékony!

KNITTELIUS. Most állj félre, de nem hét, hanem tíz lépésre, mert a hetes szám mindig vészthozó.

RÁKÓCZI. Igenis, reverende pater. - *(Félrevonul.)*

KNITTELIUS. Nos, van mondanivalód, Carissime?

LEHMANN. Óh igenis, Rákóczi tegnap este kétszer mondá: „Bizony Isten!”

KNITTELIUS. Borzasztó! És egyebet?... egyebet? - Vajon igaz akarátja-e pappá lenni?

LEHMANN. Fél, hogy nem veszik be a jezsuiták közé; s akkor, azt mondá: kétségbeesésből dominikánus lesz.

KNITTELIUS. *(örömmel)* Azt mondá?... Azt mondá? *(Komolyan:)* Mindjárt megpirongatom, hogy az Isten nevét hiába vette. - Menj tíz lépésnyire.

LEHMANN. *(megy; félre)* Tudtam, hogy ezt örömet hallja.

KNITTELIUS. Francisce!

RÁKÓCZI. *(lesütött szemmel lassan hozzá lép)* Parancsol, reverende pater?

KNITTELIUS. Nem tudsz semmit Lehmannról?

RÁKÓCZI. Óh igen... Ma azt mondá: „Vigyen el az ördög!” - Ez nagy vétek!

KNITTELIUS. Borzasztó vétek! De nem beszélt-e családjáról?

RÁKÓCZI. Reverende pater, nem tagadhatom, Lehmann és én ritkán beszélünk egyébről, mint Lullíanus- és Kircheriánusról; mert mi nem szenvedhetjük egymást.

KNITTELIUS. *(félre)* Éppen azért adtam társadul. És miért ez ellenszenv?

RÁKÓCZI. Reverende pater, ön mindig csak őt dicséri, s én nem tudom utolérni sem Aristotelesben, sem Ciceróban; ezért gyűlölöm - halálból gyűlölöm!

KNITTELIUS. Ne aggódjál amiatt, fiam: tanuld te csak az én - „Országut”-amat „minden tudományhoz és mesterséghez”, s te tudni fogsz mindent. De mit látok? - Hihetek-e szememnek? Mily magas vendég lép körünkbe! Vonulj társaidhoz! Én elébe sietek!

MÁSODIK JELENET

Kolonits, előbbieik

KNITTELIUS. Ah, eminenciád egész ide lealázza magát?

KOLONITS. Növendékei között akartam meglepni.

KNITTELIUS. Az ambulatóriumot tartjuk. Post mensam stabis...

KOLONITS. Hogy van gyámfiám, Rákóczi?

KNITTELIUS. Parancsolja ide hívnom?

KOLONITS. Még nem, páter. Szóljunk őszintén, s én felelőssé teszem önt minden szaváért. Ön tudja, mily fontos e fiú ügye. Úgy hiszem, elmondám ősei történetét?

KNITTELIUS. Óh igen; apja, nagyapjai, szépapjai, dédapjai, nagybátyjai mind, mind dühös pártütők, felségárulók valának felséges császáruk ellen.

KOLONITS. S részint vérpadon bűnhődtek. Hogy e gonosznak elejét vegyük... nehogy jövőben ezen fiú által, kinek mintegy vérében van a lázadás... mondom, nehogy ezen fiú által ismét megháboríttassék Magyarország nyugalma, s a polgári háború meduza-arcától kelljen rettegnünk... s nehogy az eretnekek ezen népszerű név alatt zászlót emelhessenek az egyedül üdvezítő hit ellen... mondom, ezen fiúban már csírájában el kelle fojtanunk a gonoszt. Miután a császár legyőzte Thökölyt... e fiú anyját, Zrínyi Ilonát egy bécsi klostomba zárattuk leányosul, a fiút pedig tizenkét éves korában önnek adtuk át. Mondja, megfelelt-e várakozásunknak?

KNITTELIUS. A cél megszentesi az eszközt. - Ezen elvből indulván ki, hogy a fiúban a gonosz pártütési ösztönt eloltsam, egészen eminenciád instrukciói szerint neveltem őt. Bizonyossá tehetem eminenciádat, hogy a fiú oly tudatlan, oly együgyű, oly korlátolt elméjű, oly vakbuzgó, - hogy szinte öröm ránézni. Méltóztatik ismerni az én híres munkámat, melynek címe: „Országút minden tudományhoz és mesterséghez”? Ez valódi labirintus, melynek tekervényes útjain a nagyobb elme szellemi virágokat, s a legízletesebb gyümölcsöket szedheti, - a korlátoltabb pedig örökre és mindörökre eltéved. Bizonyossá teszem eminenciádat - ő mindörökre eltévedt.

KOLONITS. S hogy vagyunk a papsággal?

KNITTELIUS. Célt értem; ő jezsuita lesz.

KOLONITS. Eszerint ön remekelt?

KNITTELIUS. Hízelvek magamnak. Képzelteti eminenciád, mily büszke vagyok művemre! Társaságunkba vagy szép, vagy okos, vagy gazdagot veszünk fel.

KOLONITS. S ön hová sorozza őt?

KNITTELIUS. A gazdagok közé.

KOLONITS. S nem tudja ön, hogy pártütés miatt apja jószágát konfiszkálták?

KNITTELIUS. Igen, de tudom, hogy eminenciádnak csak egy szavába kerül, s ősi birtokait visszakapja - tudniillik, hogy társaságunkba lépven, ama sok szép birtok szerzetünkre szálljon; szerzetünkre, melynek eminenciád is tagja, pártfogója.

KOLONITS. Ha ön igazat szól, biztosíthatom, hogy birtokai visszaadnak. Szólítsa ide, magam akarom kihallgatni.

KNITTELIUS. Francisce! - Őeminenciája parancsol veled.

RÁKÓCZI. *(előlép)* Legnagyobb boldogságom jótevőmet tisztelhetni. *(Kezét csókolja.)*

KOLONITS. Nevezd gyámapádnak, mert büszke vagyok rád. Meg vagyok veled elégedve, kedves fiam.

RÁKÓCZI. Szabad-e áldásáért esedeznem?

KOLONITS. Légy erényes és istenfélő - s én megáldalak. Most figyelj rám. Iskoláidat végezted, örömmel értesültem, hogy a világiaktól elvonván elmédet, azon rendbe kívánsz lépni, melynek nevelésedet köszönöd.

RÁKÓCZI. Óh, az volna legfőbb óhajtásom!

KOLONITS. Négy hó múlva eléred azon kort, melyben felesküdhetsz.

RÁKÓCZI. Óh, mért nem négy perc azon idő?

KOLONITS. A türelem rózsát terem, fiam. Még egyet. Szomorú igazsága az a törvénynek, hogy az apa miatt a fiú is lakol. Atyád igen, igen gazdag volt.

RÁKÓCZI. Óh tudom, mindent gyámapámnak köszönök, ön neveltetett saját költségén, mert én mit sem öröklék.

KOLONITS. Ismerem felséges császárunknak végtelen kegyét, folyamodni fogok, hogy ősi birtokaidat visszanyerd.

RÁKÓCZI. Minek nekem birtok?... De igen, hogy azon szerzetnek adhassam, melynek legméltatlanabb tagja leszek. - Egy alázatos kérelmem volna. Azon négy hónapot, mely egész életem törekvése céljától elválaszt, óhajtanám utazásban tölteni.

KOLONITS. Utazásban?

RÁKÓCZI. Zarándoklásban, akarnám mondani, Rómába. Fogadást tettem, hogyha legfőbb óhajításom teljesül s megérem engedi az égi gondviselés, hogy e szerzetbe fölvetetem, előbb zarándokul Rómába megyek, hálát adandó a Végtelennek.

KOLONITS. Az ily szent fogadást meg kell tartanod, elleneznünk nem szabad; de társat adunk melléd. Holnap indulhatsz. Egyéb rendeletemet írásban kapod meg. Végy búcsút társaidtól, s mindenekfelett köszönd meg oktatódnak az atyai gondoskodást. Isten veled. *(Kezét nyújtja csókra. Rákóczi félrevonul.)*

KNITTELIUS. Nos, igazat szóltam?

KOLONITS. Jó, igen jó, ha amit mondott, mindazt érzi is...

KNITTELIUS. Kétkednék benne eminenciád?

KOLONITS. Ismerem a levegőt, melyben nőtt. A tettetés és színlés itt nem példanélküli. Saját szememmel akarok mindent látni. A leghathatósabb kulcs van kezemben, mellyel szíve legmélyebb titkaira nyithatok.

KNITTELIUS. Én folyvást kémekkel környezem, örökös társa leggyűlöltebb ellene volt.

KOLONITS. Jó, jó! - Mit ennek nem vallott meg, ki fogja vallani édesanyjának.

KNITTELIUS. Anyjának?

KOLONITS. Magammal hoztam őt. Kövessen ön. Tegyük meg az előkészületet.

KNITTELIUS. Amint parancsolja. *(Elmennek, Rákóczi, Lehmann előre jönnek.)*

RÁKÓCZI. Elmentek! Már alig titkolhatom. - Barátom! *(Kezénél fogva előre vezeti Lehmannnt.)* Ah, jer, jer!

LEHMANN. E nagy öröm? Ferenc, mi történt?

RÁKÓCZI. Célnál vagyok! Nyitva börtönömnek ajtaja, hol lelkem fogva volt. Elhagyom e kízó kamrát, hol a szellemet vonják kínpadra, s gyötrik, hogy vallomásra bírják, ha van-e benne csak egy szikra is, amelyből egykor szabadság érzete lángolna fel. Jaj az ifjúnak, ha lelke őszintén nyilvánul! Ha észreveszik, hogy a mindennapiság felszínén túlvágyik, elfojtják benne az önérzetet, eltompítják elmeélet, s rabszolgává nevelik. Ami nemes van bennük, irtják; de érlelik a rossz szenvedélyeket. Nevelők ezek? - Óh nem! Ezek virág helyett a gynomot ápolják. Iskolájuk jelszava: nemes vetélkedés helyett irigység, tudomány helyett álarc... De ütött az óra, s én ez iskolai port lerázhatom. Lelkem tetszhalottai, ébredjetek! Feltörve már a koporsótok! - Óh barátom, pacsirta szeretnék lenni, mely édes ösztönét követve, a föld göröngyeiből kiszállva, a csillagoknak vágyik eldalolni a tavasz bájait. Óh rejts el engem a

kémekek szemétől, mert túlradok s ereim duzzadnak, mintha minden életerőm kifelé hajtana, mint a természeté a nap forró csókjaitól, hosszú, végtelen hosszú tél után!

LEHMANN. Térj magadhoz; növendéktársaink meghallhatják, s még nem lépted át e borzasztó küszöböt.

RÁKÓCZI. Igazad van, még soká kell álarcot viselnem. Lehmann! Egyedül te valál, kinek titkos gondolataimat megsúghatnám... Kívüled senkim, senkim sincs. Óh átkos sors, hogy még barátságunkat, ifjú lelkünk e legszentebb zsengejét is, mint valami halálos bűnt rejtenünk kelle! Hogy társak maradassunk, egymásra árulkodjunk; hogy egymást szerethessük, színleg gyűlölködnünk kelle... Pedig szeretlek, mélyen és igazán!

LEHMANN. Ferenc, könnyekre indítasz!... Hiszen nélküled az én lelkem is elsorvadt volna. Amit megmenthetünk jobb érzetinkből, azt egymás lelkébe raktuk le, titkos eszmecezerénk tisztítá meg elméinket azon fekélyektől, melyeket e lélekgyilkosok oly mesterségesen ápolnak. Amiknek látszunk lenni, abba a jezsuiták öltöztetének; de amik e köntös alatt igazán vagyunk, azt együtt őrizők meg gyermekéveinkből. Hová fogsz menni? Hová kísérjen gondolatom?

RÁKÓCZI. Hová fut a patak?... Az óceánba... de mily partokat mosand, azt e zárdafalából még be nem láthatom. Most örvendj velem. Első léptem sikerült. A képmutatókat saját törükben fogtam meg. Elhíthetők velük, hogy jezsuita leszek - s ők visszaserzik elkobzott ősi javaimat. Barátom, én gazdag, igen gazdag leszek.

LEHMANN. S te oly igen örülsz ennek?

RÁKÓCZI. Magamért? - Nem. A kincs eszköz, mint én eszköz vagyok a gondviselés kezében, mely nemzetem felett virraszt. Tudod családom történetét... bús emlékek azok! A tizenkét éves gyermek nagy és mély sebeket hozott e sötét falak közé. Sohasem gyógyulnak azok, de megtisztulnak azon méregetől, mely lázba ejtne s a bosszú ördögének játszana át. Láttam körültem a földet örvényekké olvadozni, fejem elszedült a mélységek láttára; de te mellettem álltál, igaz nevemen szólítál, s én ocsúdva beléd fogódtam, s én erősen megálltam. - Nagyatyám, Zrínyi Péter vérpadon halt meg a szabadságért. Nagybátyámnak a börtön lett sírja, mert tartottak tőle, hogy egykor felemelendi a szabadság zászlóját. Mostohaapám, Thököly, száműzetésben él, mert a vérpad számára el nem foghaták. Anyámat, Zrínyi Ilonát, nehogy hős lelkét belém önthesse, nővéremmel kolostorba zárták. S engem, hogy eltörpüljek, jezsuita gyámapám itt neveltetett. Ezen nagy emlékek jelölik utamat, mely tekervényesen, mélységek fölött, néhol csak keskeny, ingadozó pallókon vihet célhoz. Álarcba kelle rejtőznöm, - ó, mert ha rámismernek, holtiglan rabbá tesznek, mintha gonosztevő volnék - s miért? - Mert hazámat szeretem. Ne ítéld rólam balul. Ígérd meg, bármi lelküetemhez méltatlan szerepet látsz tőlem: nem fogod feledni, hogy mindez csak álarc.

LEHMANN. Többet ígérek, s többet kívánod tőled; örök barátságunk többre jogosít. - Minket elválaszt a sors, de maradjon egybefűzve szívünk örökre, elválhatatlanul. (*Letérdelnek, mintha imádkoznának.*) Barátom! Itt esküszöm neked: vérem, életem a tiéd! A jövő Isten kezében áll, de akaratunk szabad s ím, én ezt adom neked. Ha oly terhet mér a sors vállaidra, melyet egymagad nem bírsz el: hívj engem segédül, s én veled leszek.

RÁKÓCZI. Óh, hogy nem borulhatok kebledre e nagy pillanatban!? - De esküszöm én is: lelked fele leszek, s ha érted halhatok, oly boldog leszek, mintha hazámért halnék! Isten engem úgy segítjen.

LEHMANN. (*kezét megfogván.*) Isten minket úgy segítjen! (*Felállnak.*) Most váljunk. - Lelkünk együtt marad. Jónek. Ne szólj.

HARMADIK JELENET

Egy növendék, előbbiek

NÖVENDÉK. Francisce, a reverendus rector hívat.

RÁKÓCZI. S hol lehetek tiszteletére?

NÖVENDÉK. A kihallgató teremben.

RÁKÓCZI. Nem szobájában?

NÖVENDÉK. Mással fogsz ott szólni.

RÁKÓCZI. Nem szabad tudnom, kivel?

NÖVENDÉK. Egy nővel, ki az étteremben van, ki őeminenciájával jött Bécsből.

RÁKÓCZI. Nő - Bécsből? - Ott nincs ismerősöm. *(Félre:)* Óh! Ha sejtelmem nem csal - ha anyám - -

NÖVENDÉK. Én legalább azt hiszem, vele kell szólanod, mert e nőt parancsom van szintén a kihallgató terembe vezetni.

RÁKÓCZI. S nem mehetek én az étterembe, hol azon nő van? - Az illendőség - -

NÖVENDÉK. A reverendus rector parancsa elébbvaló, mint az illendőség, s nekünk kötelességünk vakon engedelmeskedni.

RÁKÓCZI. *(félre)* A kihallgató teremben? - Hol tán engem akarnak kihallgatni... ismerjük, fülei vannak. Szívem, ne reszkess, légy erős, maradj búvóhelyeden, nyelvemre nem szabad felszállanod!

NÖVENDÉK. Tehát menj!

RÁKÓCZI. Tehát megyek. Godofréde, isten veled!

LEHMANN. Francisce, isten veled! *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Kihallgató terem.)

NEGYEDIK JELENET

Kolonits, Knittelius

KNITTELIUS. Csak sietve eminenciád, már hallom a fiú lépteit. Ez ő, ismerem lépteiről. Ezen rejtékajtó szobáimba vezet, s ezen ajtón alkalmas lyukak vannak, melyeken láthatatlanul mindent láthatni és hallhatni.

KOLONITS. Bocsássa be a fiút, aztán vezesse hozzá anyját, aztán hagyja magukra. *(El a rejtékajtón.)*

KNITTELIUS. Igenis. *(A középajtót megnyitja.)* Francisce!

ÖTÖDIK JELENET

Előbbi, Rákóczi

RÁKÓCZI. *(körütekint, félre)* Itt senki sincs!

KNITTELIUS. Francisce, te igen nagy örömben részesülsz legkegyesebb gyámapád közbenjárása által. Édesanyádnak saját kívánatára megengedettett, hogy férje sorsában osztozzék, ki Törökországban a hitetlenek földjén csapláros; de mielőtt végképp elhagyná a keresztények földjét, megengedettett, hogy meglássad őt, s vehessed anyai áldását.

RÁKÓCZI. Anyám!... Oh reverende pater... de valjon szabad-e vele szólanom? Nekem igen nagy aggodalmam van!

KNITTELIUS. Miért, fiam?

RÁKÓCZI. Ő olyan férfiúhoz ment férjhez, ki eretnek.

KNITTELIUS. De anyád nem az, s ha bűnös is, te ne ítélj meg, mert most még fia vagy. Igen, ha egykor hozzánk felesküszöl, azontúl nem lesz anyád, azontúl csak mi leszünk rokonaid, testvéreid.

RÁKÓCZI. Imádkozni fogok lelkeért!

KNITTELIUS. Küldöm őt. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(egyedül)* Hol van a kardinál? Kocsija még alatt áll... Ah, közel van ő, bár nem láthatom. Ok nélkül ők sohasem kegyesek. De lesz-e erőm? Jól választottak... a fiúi szeretet a hívóka, hogy lépre csaljanak... Az ajtó nyílik... Ó, nem lesz erőm... hiába küzdök, nincs erőm mérsékelni az örömet, a bánatot, mely egyszerre így megrohan!

HATODIK JELENET

Ilona, előbbi

ILONA. Fiam!

RÁKÓCZI. Anyám! *(Sírva egymás keblére borulnak, szünet múlva Ilona kezéinél fogva fiát, szemléli, végre a legnagyobb örömmel.)*

ILONA. Ez ő! Képzetim mása... az én hős fiam! *(Megöleli.)*

RÁKÓCZI. *(félre)* Esmélj, vagy veszve vagy! *(Hozzá:)* Köszönöm anyám e nagy örömet.

ILONA. *(hirtelen elkomorodva)* Rövid az öröm sötét éjjelünkben, csak egy villámfény, hogy láthassuk egymást, s egy perc múlva örökre elveszejtsük. Tudod-e, hogy karjaidból rögtön kitépnek? Cserében egy német tábornokért bocsátottak el fogságomból. Száműzetésbe visznek messze tőled, messze hazámtól, s nem látjuk egymást többé soha - *(zokogva:)* sohasem!

RÁKÓCZI. Az igazak meglátják egymást.

ILONA. Hiszek Istenünkben. De félre a könnyekkel, félre a siralommal! Az idő sohasem volt drágább; minden percben egy század veszhet el a jövőből. Tudnom kell, fiam: rólad mily hitet vigyek bujdosó utamra vigaszul, s mit hagyok itt benned hazámnak. Elég erősek-e karjaid letépni a láncait? Mert neked kell a hüvelyben nyugvó kardot kirántani.

RÁKÓCZI. Kardot? Miért?

ILONA. Hogy visszavívd hazánk szabadságát, vagy meghalj!

RÁKÓCZI. Vívni? Rettegek a fegyvertől. Én olvasót veszek kezembe és imádkozom.

ILONA. S nem tudod, hogy hazád rabigában görnyed?

RÁKÓCZI. Hiszen kiűzve már a török!

ILONA. És szabadságunk?

RÁKÓCZI. Miért a sok pártütés? Ó anyám, borzadok, ha a sok vérre gondolok, mely máris elfolyt!

ILONA. Szabadságért folyt az, s bosszúért lángol az éghez a zsarnokok fejére. Hadd folyjon a vér, azzal szerezték a hont őseink, azzal kell feltartanunk, s ha el kell vesznünk, borítsa vé-rünk tengere, bűzhödjék meg attól levegője, s legyen örökre lakhatatlan még a farkasoknak is. Nem, fiam, én nem mondom neked: kerülj a veszélyt! S tanulj őseid példáján, kik bujdosókká lőnek, vagy vérpadon haltak; hanem hogy őseid is a szabadságért harcoltak. Ne legyen előtted drága életed, vagyonod; áldozd mind a honnak. Két elődöd volt fejedelem, te légy a harmadik; nem a fényért és hatalomért - tanulj apád hibáiból is: - emeld a zászlót, de azt ne lengesse soha kirabolt magyarok fohásza. Írd arra e három szót: Istenért, hazáért és szabadságért! És győzz, vagy halj meg.

RÁKÓCZI. Kedves anyám, irtózva hallom szavaidat! Én, pártot ütni császárom ellen...

ILONA. Neked csak királyod van; s nem őellene, de azon kormány ellen, mely nem magyar.

RÁKÓCZI. Anyám, bocsáss el; ily szókat vétek hallanom!

ILONA. Isten!... Mi lett a fiamból?... Hiszen az alak az övé... ez az én vérem... de szelleme nem az... ez nem fejedelmi - nem, ez nem is magyar.

RÁKÓCZI. Én úgyis lemondtam a világiakról; s azon szerzetbe lépek, melynek nevelésemet köszönöm.

ILONA. Ah!... Irtóztató!... Irtóztató!... Most már világos előttem; megölték szellemét... Midőn atyámat vérpadra hurcolák, az első gyilkot döfték szívembe... s az első halálség legfájdalmasabb... atyát veszejték, kit imádvá szerettem... csapás csapásra jött... a balsors lett árnyékom... ó, de most mint anya semmisülök meg.

RÁKÓCZI. Nagyatyámat én is sajnálom, de ne feledd, hogy ő igazságosan lakolt, mert pártos volt.

ILONA. Ne káromold, szerencsétlen! Aki nevét kimondja, az imádkozik... Nincs többé neked mit mondanom: mit kilenc év romba döntött, néhány pillanat föl nem építheti; nekem nincs többé fiam - meghalt - elveszett... Isten veled!

RÁKÓCZI. Isten veled, anyám!

ILONA. Isten veled! (*Visszafordul.*) Megbocsátok neked; nem tudod, mit szólsz; de lelked hóhérainak még az Isten se bocsásson meg! Legyenek átkozottak! Tapadjon a szenteskedők álarca képeikhez, s még a végítélet napján se bírják letenni, hogy midőn szíveik bünfoltjait mindenki látja majd, legyen az szentes képüknek csúfos ellentéte, hogy még elkárhozott társaik is undorral forduljanak el tőlük!

RÁKÓCZI. Óh anyám, te nagyot vétkezel!

ILONA. Nincs, nincs többé fiam!

RÁKÓCZI. Hiszen én élek, s folyvást imádságomba zárlak téged is.

ILONA. Adjátok vissza fiamat! A gyermeket adjátok vissza, kit keblemről letéptetek, s én megbocsájtok nektek, atyám gyilkosai! - Ébredj, ébredj fiam, mert azt hiszem, nem alszol, hanem meghaltál. Csak egy szót, egy gyenge fohászt életjelül, hogy tetszhalott vagy, s egykor megszakasztod halotti lepledet, - hiszen így meg kell örülnöm! - Nemde, te nem lépsz e kép-mutatók közé? Nemde nem esküszöl e borzasztó szerzetbe, mely őstermészeted így elrútítá?!

RÁKÓCZI. Négy hó múlva felesküszöm, s az legfőbb óhajtásom!

ILONA. *(sikoltva)* Meghalt! Nekem nincs fiam! *(Elrohan.)*

RÁKÓCZI. Elment! - Tán örökre! De jól tevé, mert szívem már hasadozni kezdett.

HETEDIK JELENET

Kolonits, Knittelius (középen), Rákóczi

KOLONITS. Kedves fiam, örömhírt hozok. Sebes futár hozá... olvasd... *(Iratot ad át.)* Ófelsége visszaadja ősi javaid nagy részét; s ha tapasztalja igaz hűségedet - mind visszanyered.

RÁKÓCZI. Hűségem érdemelje meg.

KNITTELIUS. *(félre)* S mindezt mi örököljük! Ad majorem Dei gloriam!

MÁSODIK FELVONÁS

(*Bécsben terem Rákóczinál túlságos fénnyel.*)

ELSŐ JELENET

Rákóczi (német köntösben), Lehmann (nagy köpenyben)

LEHMANN. Igen, barátom! Győztél; új álarcod újra megmentett.

RÁKÓCZI. Mondd, mit tudsz? Mi ítélnék felőlem?

LEHMANN. Mint látod, tiszté lettem. Őrszolgálatban Kinszki előszobájában valék, ki most a kormányrudat tartja. Benn a miniszternél Kolonits volt látogatóban. Neved hallott ki, s én közelebb menék az ajtóhoz. Kolonits elfogatásodat sürgeté, mert csalódott benned mivel a jezsuiták közé nem akarsz lépni. Kinszki nevetett s mondá: „Hiszen önök sürgették, hogy javai visszaadassanak, s most ha elfogatnók is, javai nem az ön pártfogoltjaira, hanem ránk, a státuszra szállanának”. - Mert tudnod kell, Kinszki egyáltalában nem barátja a jezsuitáknak. Neki köszönhetni, hogy Kolonits Erdélybe vissza nem vihette őket, s hazádban meg nem kezdheté a protestánsok üldözését. Kolonits erre hosszú okoskodással be akarta bizonyítani, hogy Magyarországon csak akkor szűnik meg a kuruckodás, midőn az utolsó eretneket felkötik, s még a szent inkvizíciót is fölemlíté. Kinszki erre így válaszolt: „Nézzen ki eminenciád az ablakon; amott lovagot lát délceg paripán. Míg a lovag sarkantyúit illőleg használja, a paripát tetszése szerint kormányozhatja; de ha túlságosan sarkantyúzza, a paripa vagy leveti, vagy megdöglök. - Míg én ülök a paripán, eminenciád s a többi sarkantyúk a bordákig nem fognak beszúrní. Mi Rákóczit illeti, csak neve veszedelmes, ő maga együgyű bolond, ki a kolostor falai közül kiszabadulván, most pillangókat kerget. Nekünk nem jezsuita kell - az van elég: nekünk politikai halott kell, amilyen most Rákóczi. - Legyen nyugodt eminenciád, ő nem szólhat, nem tehet semmit, hogy én ne tudnám. Míg nem változik, én sem bántom; táncoljon, igyék, szerelmeskedjék, tékozzolja pénzét és erejét, nekünk csak akkor vészes, ha gondolkozik is.” - S Kolonits hosszú orral hagyta el szobáját. - Azért intelek, vigyázz: kémek környeznek, ki ne essél szerepedből.

RÁKÓCZI. Köszönöm. Te vagy őrangyalom, s másik őrangyalom a félelem. Igen, barátom, féltem az életet, mert az most még kedvesebb nekem. Ó barátom, mióta elváltunk, sok szenvedéllyel gazdagultam. A bosszú, a szerelem, a szabadság egymást felváltva vívják szívemet.

LEHMANN. A bosszú? - Barátom, ez vakká tehet!

RÁKÓCZI. Ha láttad volna, amit én, nem tennéd le a gyilkot, míg egy él a hóhérok közül. Útitársam Olaszthonban meghalt, s én láncaimat lerázva, eltűntem, s álrühában meglátogatám a börtönt, hol nagybátyám, Zrínyi Boldizsár fogoly. Jól mondád, Kinszkiben több az emberiség, mint elődjében. Egy hétig várakoztam ott. Végre friss légre hozák ki bátyámat azon börtönből, melyben tíz évig szenvedett. Irtóztató! - E börtön földalatti volt. Ajtaját tíz évig nem lépte át. Kisded ablaka sötétes folyosóra nyílt, melybe csak gyéren jutott be egy-egy tévedt napsugár. Tíz évig nem látta ő a tisztán fénylő napot, tíz évig csak kenyér és víz volt tápláléka. Ruhája lerothadt, s emberi alakját elveszté. Kihozták. A fény miatt nem látott. Szólani akart; de értelme nem volt, csak dadogott. Még durva poroszlói is borzadva fordultak el tőle; többen ijedve sikoltanak fel. Ez mente meg engem is, hogy el nem árult iszonyodásom. Futottam onnan, s e rémjelenet soká vámpír gyanánt feküdt lelkemen. - Kérded most is, mért vonulok

magamba, mint félénk csiga házába?... Mert e szörnyű sors várna engem is, ha előbúvnám rejtekemből. Inkább ezerszer a halál, mint ily fogság, hol a lélek hal meg.

LEHMANN. Szegény barátom!

RÁKÓCZI. Ne szánj, megszánt az ég is! Mert midőn a legsötétebb embergyűlölet fogott el, egy angyalt küldte alá, azóta ismét vidámabb fényben látom a világot. Barátom, szeretek és szerettetem! S most egyedüli célom kivívni őt; kivívni az udvar ármányai, s magas születése dacára is... Jőnek.

LEHMANN. Úgy én távozom. A világ előtt ellenedül kell maradnom, hogy hasznodra lehessek. Isten veled! Nemsokára látjuk egymást.

RÁKÓCZI. Isten veled! (*Lehmann burkolódzva, a mellékajtón el.*)

MÁSODIK JELENET

Előbbi, inas, (mindjárt) Knittelius

INAS. (*jelenti*) Péter Knittelius.

RÁKÓCZI. Er soll nur kommen.

KNITTELIUS. (*jő; inas el*) Ah, Francisce! Per amorem... mivé lettél?... Mivé lettél?... hiszen ez szibarita, Alcibiades, nem a szerény, alázatos Rákóczi.

RÁKÓCZI. Jó reggelt, páterkám!

KNITTELIUS. (*orrolva*) Páterkám? Ej, ej!

RÁKÓCZI. Hogy vannak a kollégiumban? Irigykednek még egymásra?

KNITTELIUS. Mindnyájan istenfélők vagyunk, kik oda tartozunk - tekívéled.

RÁKÓCZI. Ah, én már nem tartozom oda.

KNITTELIUS. Mit hallok? - Hiszen itt már az ideje, hogy felesküdjél.

RÁKÓCZI. Méltatlan vagyok e nagy szerencsére.

KNITTELIUS. A szerénység csak addig erény...

RÁKÓCZI. Míg jezsuita akar lenni az ember; de én nem lehetek - ó, én tele vagyok hibával, vétkekkel!

KNITTELIUS. Meg fogsz javulni s én feloldozlak.

RÁKÓCZI. Hiába, én egészen a démonok hatalmába estem; belém is legalább öt ördög bújít.

KNITTELIUS. Ki fogjuk űzni; van rá hatalmunk.

RÁKÓCZI. Többen próbálták, de egynek sem sikerült. Már meg is nevezték magukat: Asmodeus, Jubilon, Astaroth, Gresil, Aman.

KNITTELIUS. Irtóztató!

RÁKÓCZI. Az első: Asmodeus, azt sítja szüntelen: Ne légy jezsuita! S ha disputálok veled, szörnyű fülhasogatásom van.

KNITTELIUS. Ez veszedelmes ördög!

RÁKÓCZI. A második: Jubilon, a lábamba szállt, s mindig táncrea késztet - s én táncolok! - Ah, már ismét! - Jó reggelt, kisasszony, kedves, édes Knittelia! Egy táncrea! (*Megforgatja.*)

KNITTELIUS. Bocsáss, szerencsétlen! Én vagyok Knittelius.

RÁKÓCZI. Bocsánat! Ó, én szerencsétlen; hiszen ön Knittelius! - A harmadik: Astaroth, az a gégémbe van, s mindig azt éneklő: igyál, igyál, igyál! S ilyenkor innom kell, és én iszom bordeaux-it, champagne-it, tokajit. Lehet-e szerencsém önhöz reggelire?

KNITTELIUS. No, ez nem éppen oly veszedelmes ördög!

RÁKÓCZI. Ugye, ezt még magammal vihetném a kolostorba; de a negyedik: Gresil, ez az öklömben van, s ez azt ordítja szüntelen: üsd, vágd, nem apád! - S páter! (*Öklével fenyegeti.*) Most is... most is... ó, be szeretném... önt.. önt...

KNITTELIUS. Hagyjuk ezt... Az ötödik, szerencsétlen? Az ötödik nevét mondd.

RÁKÓCZI. Az ötödik: Aman - ah, ez szelíd - ez a szívemben van; s ez azt susogja, arcomat cirógatva: szeress fiam, szeress; szerelem nélkül te sem volnál! S ó! Én szerelmes vagyok bolondulásig!

KNITTELIUS. No, ez sem oly veszedelmes!

RÁKÓCZI. Nemde, ezt is magammal vihetném a kolostorba? - Ah, de mit ér az, ha ő nem követhet oda?

KNITTELIUS. Kicsoda?

RÁKÓCZI. Akinek képében Aman szemfényvesztő játékát űzi. Amália, a hesseni fejedelem leánya.

KNITTELIUS. Mit hallok; - a hes - seni fejedelem leánya?

RÁKÓCZI. Az: őt látom mindenütt, ébren és álmomban. Ön bölcs, ön ügyes ördögűző, magyarázza meg nekem, azon tündéralak, kit így látok, valóságosan Amália-e? Vagy Aman veszi fel az ő alakját a levegőből, vagy valamely rég meghalt, de hozzá hasonló leány hamvaiból, miként ön tanítja a tizennegyedik tézisben?

KNITTELIUS. Rémkép az, fiam, mellyel a gonosz kísért, és nem valóság; ha hozzá fogsz érni, mint pára elenyészik. Fuss, ó fuss tőle - a mi karjainkba.

RÁKÓCZI. Ah, futnék, de ő nem pára, ő szól hozzám; s ha kérdezem, felel, mosolyog... ah, és miként mosolyog! S még a kezét is meg hagyja csókolnom! Ah, páter, mily szép kisdéd kacsó az, és higgye el, valóságos kéz, húsból és vérből! És képzelje, Aman azt súgja szüntelen: kérd meg az apjától, és vedd feleségül.

KNITTELIUS. (*botját elejti*) Miserere!

RÁKÓCZI. És én megvallom, a kísértetnek tovább nem állhatok ellent: megházasodom.

KNITTELIUS. Ez a legveszedelmesebb ördög! Megházasodni? Tudod-e, mi az, szerencsétlen?

RÁKÓCZI. Ó tudom! Annyi, mint önöket nagy és szép jószágaimtól megfosztani. De látja, ez az Aman rettenetes ellensége a jezsuitáknak.

KNITTELIUS. Kiűzzük belőled a gonoszt, exorcizálni fogunk - hozzánk kell jönnöd.

RÁKÓCZI. Ó, hogyha megszabadítanának tőle! De nem - ön miatt nem szeretném, csupán ön miatt nem, hogy kérdőre vonják bennem a gonoszokat!

KNITTELIUS. Miattam?

RÁKÓCZI. Ó, igen! Bolognában exorcizáltak. S midőn azt kérdezték Amantól, hogy ki küldé belém: képzelje, mit felelt!... Azt, - hogy Knittelius.

KNITTELIUS. Én?

RÁKÓCZI. Igen, ön. Ön a bűvös, ön a boszorkány, ön a nagymester ki belém küldötte a gonoszokat. S tudja, mint bünteti a törvény az ily bűbájost? Zsákba öltözve, kezébe kétfontos sárga viaszgyertyával, térden állva kell minden templom előtt a törvényt megkérdelnie, s aztán megégetik. Azért tanácslom, hagyjon békét a gonosznak; ne kényszerítse, mert önre fog vallani.

KNITTELIUS. De mikor ártatlan vagyok. De te képmutató, csaló vagy, az egész ostoba mese; a gonosznak nincs hatalma fölöttünk.

RÁKÓCZI. Mit hallok? Hát nem ön tanított erre „Az országút”-ban „minden tudományhoz és mesterséghez”, a tizennegyedik tézisben? - S ön most tagadni meri? - Eszerint leckéivel ön ámított minket, és csalta a világot?

KNITTELIUS. *(félre)* Meg vagyok fogva.

RÁKÓCZI. Nos? Akkor hazudott-e ön, vagy most hazudik?

KNITTELIUS. Benned a gonosz van, szerencsétlen! Levonom rólad atyai kezemet. Nem vagy méltó ránk, - appage satanas! *(Kívül zaj.)*

RÁKÓCZI. Ah, a jó barátok! Lesz szerencsém a legvidámabb fiakat bemutatni. Higgye el ön, mindenikben legalább is tíz sátán rejtezik. *(Eléjük megy, az ajtót megnyitja.)* Ide, ide barátim! Jó reggelt!

HARMADIK JELENET

Longuevall, udvaroncok, előbbiek

RÁKÓCZI. Kedves barátim! *(Kezet jog velük.)* Már féltem, hogy el nem jöttök. Vigasztalhatlan valék... Itt van szerencsém bemutatni egykori tanítómat, Knittelius, a halhatatlan író. Hiszen ki ne ismerné köztetek az „Országút”-at „minden tudományhoz és mesterséghez”?

ELSŐ UDVARONC. Eleget kínoztak velem. Mennyi ostob... Bocsánat, nem akarok a szerző hiúságának hízelegni.

MÁSODIK UDVARONC. Barátom, köszönöm.

RÁKÓCZI. Mit?

MÁSODIK UDVARONC. Az ajándékba küldött szép paripát. Barátom! - ma azon csináltam Kunigundám előtt ablakparádét... s ő magánkívül volt... meglásd, megnyerem kezét.

RÁKÓCZI. Lásd, mit nem tesz egy ló!

MÁSODIK UDVARONC. Annak köszönöm szerencsém, boldogságomat. Parancsolj véremmel, életemmel.

RÁKÓCZI. *(az első udvaronchoz)* Kedves Gotfriedem, szólta-e nagybátyádnál, a miniszternél mellettem?

ELSŐ UDVARONC. *(rátartólag)* Szóltam.

RÁKÓCZI. Nos? - Az Isten szerelmére - meg leszek híva az udvari bálba? Barátom! - Ha e szerencséhez juthatnék! Barátom! Tegnap öt leckét vettem a táncból azon édes reményben, hogy szeretetreméltó húgoddal eljárhatom az első minuetten. Szólj, ne ejts kétségbe!

ELSŐ UDVARONC. Sajnálom, de...

RÁKÓCZI. Nagy Isten!

ELSŐ UDVARONC. Csupán hercegek, grófok és bárók lehetnek hivatalosak.

RÁKÓCZI. Ó barátom, ha ezt tudtam volna, már rég folyamodtam volna valami kis pici báróságért; hiszen több, nálam szegényebb magyar is lett már gróf.

ELSŐ UDVARONC. Folyamodjál.

RÁKÓCZI. Hiszed-e, hogy miniszter nagybátyád mellettem lesz? Barátom, akármiféle című báróság... mit gondolsz? - Talán címezhetnének Sárospatokról? Baron de Marastbach - óh, mi szép! Igen - igen - de Marastbach!

ELSŐ UDVARONC. Őseid erdélyi fejedelmek voltak - tán megnyerhetjük - juttasd eszembe.

LONGUEVALL. *(félre vonja Rákóczit)* Vigyázzon, uram, a miniszter unokaöccse ön mellé kémül van adva.

RÁKÓCZI. Lehetséges?

LONGUEVALL. S én önhöz búcsúzni jöttem.

RÁKÓCZI. Hogyan?

LONGUEVALL. Elvették tőlem a kapitányságot. Tizenkét évig híven szolgáltam, de egy ifjú grófocskának helyet kelle adnom.

RÁKÓCZI. S most mit teend?

LONGUEVALL. Főbe lövöm magamat.

RÁKÓCZI. Nagy Isten! És miért?

LONGUEVALL. Mert koldussá lettem.

RÁKÓCZI. Ha nem bántanám meg - de ön barátom, nem fogadja el.

LONGUEVALL. Én szolgálni szeretnék, s megérdemelni kenyeremet. A francia követtel szóltam, ő önhöz utasított.

RÁKÓCZI. Hozzám?

LONGUEVALL. Azt mondá, szeretné, ha egy hú embere lenne ön mellett.

RÁKÓCZI. Uram, nem értem önt!

LONGUEVALL. XIV. Lajos ő felsége írt önről hozzá.

RÁKÓCZI. Rólam? Nem értem, mit akar ön?

LONGUEVALL. Fogadjon udvarához bármi cím alatt; hűségem több hasznára lesz, mint képzelheti.

RÁKÓCZI. Uram, én szánom balsorsát, maradjon nálam, tapasztalandja, hogy amily víg cimborá voltam, oly jó barátja is leszek. De egy föltét alatt! A politikáról soha, de sohasé szóljon többé; mert én az vagyok, aminek lenni látszom.

LONGUEVALL. *(félre)* Ezt rögtön jelentem Kolonitsnak. A háló már ki van vetve. *(Az udvaroncok ezalatt Knitteliussal ingerkednek.)*

MÁSODIK UDVARONC. Nem bocsátjuk, velünk fog reggelizni.

KNITTELIUS. Bocsássanak - én böjtölök.

ELSŐ UDVARONC. De innia csak szabad?

MÁSODIK UDVARONC. S én barátom nevében ezennel biztosítom: ahány billikomot kiiszik, az mind az öné lesz.

RÁKÓCZI. Előre barátom! Reverende, már ismét bánt Astaroth: Igyál, igyál - igyál! *(Bordal; Knitteliust elhurcolják.)*

NEGYEDIK JELENET

Négy inas, (mindjárt) Bercsényi. (Az inasok, komornyikok német ruhában, sűrögnek-forognak, ételt s italt hordanak.)

ELSŐ INAS. Champagner! Caviar!

KOMORNYIK. Um Gottes Willen! Wo sind denn die Sardellen?

MÁSODIK INAS. Da! *(Tálakkal.)*

KOMORNYIK. Nur schnurg'rad' hinein! *(Két inas be s mindjárt vissza.)*

BERCSÉNYI. *(ezalatt belép s bámul)*

KOMORNYIK. *(egyik inasnak két pezsgős üveget ad)* Das für meine Frau. *(Bercsényit meglátja.)* Wer ist... Ah, der muss ein Türk sein.

ELSŐ INAS. Er wird schier ein Ungar sein, ein Landsmann von Herrn.

KOMORNYIK. Na da irrt er sich stark. *(Egy inas kezéből tálat vesz ki.)* Das für meinen Schwager.

BERCSÉNYI. Megtévedtem? Vagy mi ez? *(Komornyikhoz:)* Ki palotája ez?

KOMORNYIK. Was sagt er?

MÁSODIK INAS. Was was ich!?

BERCSÉNYI. Csupa sült német. Nem mondanátok meg? -

KOMORNYIK. Nicht ungrisch.

BERCSÉNYI. Da... Rákóczi?...

KOMORNYIK. Ja... ja... Ragóczi wohnt da.

BERCSÉNYI. Wo... ich... vigyen el az ördög, szinte halálosan vétkeztem; fogadásom ellen németül beszéltem.

KOMORNYIK. Bitte, Ihren Namen!

BERCSÉNYI. Bercsényi.

KOMORNYIK. Brr! *(Tárcáját kiveszi - irónt ad kezébe és papírt.)* Da... *(Mutatja, hogy írja fel.)*

BERCSÉNYI. *(ír, egyik szemével a komornyikra néz)* Mondd uradnak, hogy akasztasson fel, s fogadjon helyetted oly szolgát, ki megérti a magyar szót. *(Átadja a papírt.)*

KOMORNYIK. Ich danke, ich ward's schon ausgerichten. *(El.)*

BERCSÉNYI. Hazám végső reménye, óh tűnj fel nekem, de ne ily alakban, mint inasaid! - Szívéhez szólok; ha vízzé nem változott vére, ha csak egy csepp van még ereiben a Rákócziéból, lángra kell gyulladnia; mert az örvény szélén annyira még nem állottunk soha, mint most. Nem szálanként, mint eddig, most egész üstökünket megragadják; s mit eddig titkon akartak tőlünk elrabolni, azt most nyilván csereberélik, s nemsokára nincs többé magyar alkotmány.

ÖTÖDIK JELENET

Rákóczi, vendégei, előbbiek

RÁKÓCZI. Gróf úr, bocsánat, vendégeim valának... pardonnez moi!

BERCSÉNYI. Én Rákóczi Ferencet keresem!

RÁKÓCZI. Az én vagyok.

BERCSÉNYI. Ön - ön?

RÁKÓCZI. No igen, én.

BERCSÉNYI. Ön? *(Kacag.)*

RÁKÓCZI. Gróf úr, mit jelent ez?

BERCSÉNYI. Néz ön valaha tükörbe?

RÁKÓCZI. Hisz tükör nélkül élni sem lehet.

BERCSÉNYI. S ön nem kacag maga-magán?

RÁKÓCZI. Uram, azért jött ön, hogy sértegessen?

BERCSÉNYI. S ha ősei feltámadnának, kacagnák ők is unokájukat. - *(Elkomorodva:)* Óh nem; rosszul mondtam, megsiratnák önt. Én sem kacagok többé, mert nem láthatom önt könnyeimtől.

RÁKÓCZI. Ah, tudom már, miért kacagott; mert hibásan beszélek magyarul. Elfelejtettem, nem tudok.

BERCSÉNYI. S nem szégyenli ezt megvallani?

RÁKÓCZI. De hát miért? Elég, ha jobbágyaim magyarul beszélnek. Én Bécsben lakom, országukba soha sem megyek, tehát minek nekem az a barbár nyelv?

BERCSÉNYI. Magyar ön?

RÁKÓCZI. Azt mondják, az atyám az volt.

BERCSÉNYI. És ön?

RÁKÓCZI. Megmondom én is komolyan: ha tudnám, melyik oldalbordám vonz a magyarhoz, kitépném azt, s elvetném.

BERCSÉNYI. Mit vétett önnek hazája?

RÁKÓCZI. Mit? Még kérhető? Nem az ön hazafiai ingerlették-e a párttűzésre őseimet? Nem önök miatt lettek-e boldogtalanok? Hagyjanak nekem békét, nekem itt vannak jó barátim, pártfogóim. Én az udvar kegyéből visszakaptam jószágaimat, s e magas kegyelemre méltó akarok lenni.

BERCSÉNYI. Bocsánat - megtévedtem - nem önt kerestem. Isten önnel!

RÁKÓCZI. Tessék ezt megmondani otthon is.

BERCSÉNYI. Igen, megmondom, hogy az utolsó Rákóczi meghalt; de szabad hazám azért élni fog. *(El.)*

ELSŐ UDVARONC. Ki ez a medve?

RÁKÓCZI. Mit tudom én? Georget! A szobát ki kell füstölni utána. Még csak parfümjé sem volt. Valami magyar - gróf Barcsay - - Bercsény... De hiszen itt van a neve *(a papírt nézi)*: Bercsényi. A szemtelen még kikacagott.

MÁSODIK UDVARONC. Mi meg őt kacagtuk ki. De láttatok-e valaha oly figurát? - Micsoda ízlés!

RÁKÓCZI. Sarkantyús csizma - mintha lovagolni jött volna.

ELSŐ UDVARONC. Csupa zsinór, mint valami közhuszár.

RÁKÓCZI. S haja? Mint valami parasztnak.

MÁSODIK UDVARONC. Még parókája sincs, ha-ha-ha! - Paróka nélkül - ha-ha-ha!

(MIND) Ha-ha-ha! Paróka nélkül!

RÁKÓCZI. *(kacagva a második udvaronchoz fogódzik, s lerántja parókáját)*

MÁSODIK UDVARONC. Mit csinálsz?

RÁKÓCZI. Ah, bocsánat... a champagnei fejembe ment. A hintók előálltak; sietnem kell, hogy megláthassam az udvart; - most teend sétakocsizást.

ELSŐ UDVARONC. Hamar, hogy el ne késsünk! *(Elmennek.)*

KNITTELIUS. *(egy pár ezüst billikomot hozva)* Ah, mind a miénk lett volna! *(Nagy búsan teszi zsebébe, s el.)*

VÁLTOZÁS

(Károly fejedelelemnél szoba.)

HATODIK JELENET

Amália (jó oldalt)

AMÁLIA. Itt egyedül vagyok. *(Levélkét vesz elő.)* De miért is valék oly kegyetlen? - Mily soká kelle várnia, míg kihallgatom; pedig tudom, mint nyugtalanodik e borítékban. Már csak kiszabadítom. *(Felbontja.)* Ah, mily keveset ír - a rossz ember!... Hát nem fért volna még ide is - ide is - és ide is. - Három lapot üresen hagyni! Ezért igazán haragszom. *(Olvas.)* „Kedves Amáliám! Végre elszántam magamat. Dőljön bármerre a kocka, választanom kell a menny és pokol közt.” (Nem mondám, hogy nagyon is nyugtalan.) „Bízom atyádban, ő nagyszívű és téged szeret. - Ha megtudja, hogy mi egymás nélkül nem élhetünk, nem tagadja meg áldását. Mit vélsz, én szóljak-e előbb, vagy te vívd atyai szívét? Bármit határozz -” Jőnek! - Az atyám! *(Sebesen elrejtja a levelet, atyja elé siet, kezét csókol.)*

HETEDIK JELENET

Károly, előbbiek

KÁROLY. Jó reggelt, gyermekem! De mi lelt? Zavarodott vagy?

AMÁLIA. Ó nem; éppen indulék, legjobb atyámnak legjobb reggelt kívánni.

KÁROLY. Sajnálom, hogy nem viszonzhatom. Kedves Málkám, nagy örömtől fosztalak meg.

AMÁLIA. Engem?

KÁROLY. Tudom, mily örömet táncolsz.

AMÁLIA. Egykor, de most szívesebben nem táncolok.

KÁROLY. Egykor... Gyermek, úgy beszélsz, mint valami vén kisasszony. S én mégis fogadok, azonnal elbúsulsz. Az udvari bálba nem megyünk. No, meg sem ijedsz?

AMÁLIA. Úgy itthon maradunk.

KÁROLY. Itt sem; mert még ma elhagyjuk Bécset, és hazautazunk.

AMÁLIA. Még ma?

KÁROLY. Nem mondtam? - Nos, megijedtünk?

AMÁLIA. De oly sietve?

KÁROLY. Ebéd után. Sürgönyt kaptam, meg kell lenni.

AMÁLIA. De rögtön visszajövünk? - Ugye édes atyám, csak egy napig mulatunk otthon?

KÁROLY. A jövő télig.

AMÁLIA. Egy év múlva? Hiszen addig...

KÁROLY. Nost - mit addig?...

AMÁLIA. Addig? - Kedves atyám, maradjunk itt csak egy hétig... három napig.

KÁROLY. De mikor nem lehet. Hát olyan nehezen válsz Béctől?

AMÁLIA. Nagyon.

KÁROLY. De hát miért?

AMÁLIA. Azt nem mondhatom meg.

KÁROLY. Micsoda?

AMÁLIA. Ha megmondanám... óh, ha megmondanom lehetne...

KÁROLY. *(félre)* Ez a leány... Amália!

AMÁLIA. *(szemlesütve)* Kedves atyám!

KÁROLY. *(félre)* Még magamat is zavarba hoz. A weimari sokat forgolódott körülte. - Már csak segíték a kis bohón. - Amália, hát nincs semmi bajod?

AMÁLIA. Nincs.

KÁROLY. Gondolkoztál-e arról, hogy férjhez is kellene már menned? Nos? *(Félre:)* Most meg már nem is felel. Jössz te csak, ülj mellém. *(Maga mellé ülteti.)* Nincs valami mondanód? *(Félre:)* Mint a kőszobor. *(Felemeli fejét.)* Nézz szemeim közé - katonásan... Leány, leány, te nagy bűnös vagy!

AMÁLIA. *(keblére borul)* Ó atyám!

KÁROLY. *(félre)* Mondom, hogy a weimari megzavarta fejecskéjét. - No Málikám, csak ki vele, nincs mit tagadni; azért van tavasz, hogy virágozzék; azért vagy leány... hogy szeress. - Végre is, meg kell lenni! - Óh tudod, én sohasem olvasom az előljáró beszédeket. Röviden, szerelmes vagy?... Igen, vagy nem?

AMÁLIA. Én nem vagyok oka!

KÁROLY. No - no - hiába rejtod arcodat keblemre! Fel a fejjel! - Bátorság! - Beszélj hát, mert itt hagylak.

AMÁLIA. Óh, az igen hosszú történet!

KÁROLY. Annál hamarabb vége lesz.

AMÁLIA. Nem fogod ellenezni?

KÁROLY. Hohó, semmit sem előlegezünk. Előbb mindent kell tudnom.

AMÁLIA. Kedves atyám, te oly jó...

KÁROLY. Ah, hízelgünk? Csak a dologra!

AMÁLIA. De ah, hol kezdjem?

KÁROLY. Jaj gyermekem, így holnap sem indulhatunk... Tehát megmondom én, a weimari herceget szereted.

AMÁLIA. *(fejét rázva)*

KÁROLY. Nem? De már így csak kezd elejéről. *(Félre:)* Mit fogok hallani?

AMÁLIA. Itt Bécsben az ursulitáknál...

KÁROLY. Voltál nevelőben, azt tudom... Csak nem a fejedelemasszonyba szeretted?

AMÁLIA. Egy nőt hoztak oda leányával. Óh atyám - oly méltóságos nőt sohasem láttam. Fogságba hozták oda, s leányát nevelőbe.

KÁROLY. S ki volt e nő?

AMÁLIA. Egy magyar pártütő neje.

KÁROLY. Thökölyné, Zrínyi Ilona?

AMÁLIA. Ismered őt?

KÁROLY. Midőn Magyarországon a seregnél voltam, láttam őt; még akkor első férje, Rákóczi is élt.

AMÁLIA. Mondd, lehet őt nem tisztelni?

KÁROLY. Jobb sorsra érdemes.

AMÁLIA. Én szerettem őt, mint édesanyámat, s leányát Júliát, mint testvéretem.

KÁROLY. Ő most Aspremont grófné.

AMÁLIA. Az, atyám, ő az. Júlia már az első napokban legjobb egyedüli barátnőm lőn, s azontúl soha sem hagytuk el egymást. Vele menék mindenkor, midőn anyját szabad volt látogatnia, s atyám, e nőnek köszönöm, hogy klastromból több lelki kincset és jobb szívet hozék el, mint társnőim... Óh, ha valaha hozzá méltó lehetnék! - Elbeszélte többször családja gyász-történetét, s mi barátnőmmel sírtunk keservesen. Sajnáltam őt, de csodáltam is. Mert az ő hős lelke annyi csapásra sem tört meg. Csak egy fájt neki; egy, amiért gyakorta sírt: hogy fiát

letépték kebléről, s oly emberekre bízták, kiktől borzadt. Van valami, atyám, az anyai szeretetben, minek minden szava varázserővel bír, amit lehetetlen meg nem érteni. Ő aggódott fiáért, féltette és siratta őt; és mi vele aggódtunk, vele sírtunk: s így én, bár sohasem láttam, már ismertem e boldogtalan ifjat, s köztünk oly szellemi lánc fűződött, mely őt is testvéremmé tette.

KÁROLY. *(feláll)* A többit gyanítom; Rákóczi a nyáron udvaromnál mulatott...

AMÁLIA. Én a testvért ismertem benne...

KÁROLY. Nos... mi van még hátra?

AMÁLIA. *(a levelet félénken átnyújtja)* Ma kezemet kérte meg.

KÁROLY. *(a levelet átveszi)*. Tehát leveleztek is? *(Olvas:)* „Kedves Amáliám!” - Már ennyire vagytok?

AMÁLIA. Atyám, haragszol?

KÁROLY. Gyermequem, ez fontos, igen fontos ügy. Te nem közember gyermeke vagy.

AMÁLIA. Ő is fejedelmi vér...

KÁROLY. Te nagyon is bízál jószágomban.

AMÁLIA. Parancsodat várom.

KÁROLY. S ha nemet mondanék?

AMÁLIA. Úgy küldj vissza a szent falak közé.

KÁROLY. Mit fog mondani a császár? A politikai szempontok mást javallnak.

AMÁLIA. Én atyámhoz szóltam.

KÁROLY. Igaz, ő a császár híve; párttűző eszméktől nem félhetem.

AMÁLIA. Sorsunk egyedül tőled függ.

KÁROLY. *(megöleli)* Tudod, gyermequem, hogy nagyon szeretlek.

AMÁLIA. Édes jó atyám!

KÁROLY. A hatalom s fény sohasem volt nekem oly kedves, mint a családi öröm. Legkisebb alattvalóm is áld: csak te átkoznál egykor, gyermequem?... Nem, nem! Légy boldog, én megáldalak!

AMÁLIA. Ennyi jószág... nem szólhatok.

NYOLCADIK JELENET

Kamarás, előbbieket, (mindjárt) Rákóczi

KAMARÁS. Rákóczi Ferenc óhajt udvarolni.

KÁROLY. Bocsásd be. *(Kamarás el.)*

AMÁLIA. Engedj távoznom.

KÁROLY. Maradj!

RÁKÓCZI. *(jő)* Fenséges úr oly kegyes volt, s megengedé, hogy néha...

KÁROLY. *(kezét megfogja)* Ifjú barátom, hagyjuk e ceremóniát; jól tudom, hogy több vezeti önt hozzám, mint a tisztelet... Azt is tudja ön, hogy én jobb atya vagyok, mint fejedelem. Ön írta e levelet?

RÁKÓCZI. *(zavarodva)* Igen, fenséges úr, - de...

KÁROLY. Nem hozzám, nemde, azt akarja mondani?

RÁKÓCZI. Fenséges úr, várom száműzetésemet.

KÁROLY. *(vállára teszi jobbját)* Ifjú, egész családot boldogtalan volt, s te végsarjadéka vagy. Már neved elegendő, hogy a kémek szemét rád vonja; ne feledd, hogy minden szavadra lesnek. Én jobban ismerem ez udvart, melynek hatalmában vagy. Hadd a sors kerekét futni hazád fölött, ne kapj küllőibe, te más irányt nem adhatsz neki, s csak elgázolna. Lassan hanyatlott el hazád, s csak lassan kell fölemelkednie. Én jól tudom, bármi gondosan ültettek át közénk; bármennyi idegen ágat oltottak is beléd, hazád levegőjén visszaváltozol. De ó légy okos, ne szállj szembe oly hatalommal, mely erőtök feletti. Hazád lelkes, harcias, sebei sokak és nagyok; de oly békókat raktak rá, melyeket csak a rozsda emészthet el. Féltetek, ifjú; s nem tudom, de baljóslat támad bennem! Ne feledd, hogy nem egyedül fogsz állani; s ha elbukol, másokat is magaddal rántasz az örvénybe; mert leányom osztozik sorsodban, s mert leányom boldogsága az enyém is; én rád bízom őt.

RÁKÓCZI. Fenség, oly kincset bíz rám, mely nekem is legdrágább, sőt mindenem; s csak dőre kockáztatja mindenét. Mit a jövő rejt - jó vagy balszerencsét - azt nem köthetem le, mert Istené; de hűségemet igen, mert éntőlem függ, mert a tulajdonom.

KÁROLY. *(leányát hozzá vezeti)* Nyújtsd neki jobbodat. A jövő Istén kezében van; én nem szakaszthatom el, mi ott fenn kötöttet. - *(Homlokon csókolja őket.)* Isten áldjon meg! Fiam, tedd boldoggá!

KILENCEDIK JELENET

Kamarás, Buccellini, előbbiek

KAMARÁS. Őexcellenciája, gróf Buccellini kancellár.

KÁROLY. Szívesen látjuk. Mindjárt hallani fogod, mit vél e házasságról a kormány.

BUCCELLINI. *(jó)* Fenség, elutazta előtt siettem udvarolni; némi kiegyenlítendőök vannak, mint fenséged tudja.

KÁROLY. Kabinetembe vonulok. De engedje meg excellenciád, hogy egy örömhírral lepjem meg. Excellenciád az első, ki ezt hallja.

BUCCELLINI. Annál nagyobb szerencse reám nézve.

KÁROLY. Excellenciád ismeri ez ifjat.

BUCCELLINI. *(kevély rátartással)* Ah igen - Rákóczi. Sajnálom, ifjú barátocskám... Fenséged megengedi... Unokaöcsém esdeklét önért; de fájdalom, az udvari bálban nem vehet részt.

RÁKÓCZI. Vigasztalhatlan vagyok.

KÁROLY. És miért nem?

BUCCELLINI. Nincs címe - rangja.

KÁROLY. Hiszen ő fejedelmi vér.

BUCCELLINI. Fenséged tudja - ősei - s azok csak népválasztotta fejedelmek voltak, s e cím a fiakra nem száll.

KÁROLY. Őseit a nép választotta, minket pedig születés tett fejedelmekké, gróffokká és bárókká... s a választott és született két különböző érdem, igen, igen különböző. - Már így sietnem kell, hogy még ma birodalmi herceggé neveztessek ki; hogy a holnapi udvari bálban részt vehessen.

BUCCELLINI. Fenség tréfálni méltóztatik.

KÁROLY. A legkomolyabban szólok... mert van szerencsém bemutatni vómet... ki nem született, hanem választott vöm.

BUCCELLINI. (*megbiccenti fejét, halkán*) Fenség, bocsánat, de e házasságban az udvar - a kormány sohasem egyezik meg.

KÁROLY. Úgy hiszem, mondám, hogy én már megegyeztem.

BUCCELLINI. Magasabb politikai szempontok ellenzik. E család fölött ki van mondva, hogy meg kell szünnie.

KÁROLY. Excellenciád feledi, hogy én is szuverén vagyok!

BUCCELLINI. De az ifjú a mi alattvalónk.

KÁROLY. Azt nem tudám, hogy a kormányok hatalma egész a házasságig terjed; ha azt tudom, előbb saját minisztériumtól arra kértem volna engedelmet, hogy leányom férjhez mehessen; az önök minisztériumától pedig, hogy ez ifjúhoz adhassam. Az én minisztériumom, bizonyossá teszem excellenciádat, már beleegyezett, s most sietek a császárhoz, az én barátomhoz, hogy az önök minisztériuma is beleegyezzen. Azért kérem kell önt, a kiegyenlítő tendők miatt szíveskedjék a menyegző után magát hozzám lealázni.

BUCCELLINI. Teendem udvarlásomat. (*Félre:)* Rögtön miniszteri tanácsot kell tartanunk. (*Bókok után el.*)

KÁROLY. Ez szemtelenség!

AMÁLIA. Kedves atyám!

KÁROLY. (*magában*) Mert néha az uralkodó nevével visszaélhetnek büntetlenül, azt vélik sikerülend ez is! Megmutatom, hogy én is érek még valamit. Maradj itt fiam, (*félre:)* mert e nyomorúk képesek rögtön elfogatni. Azonnal visszatérek. Fiam, el ne hagyd e házat. (*Elsiet.*)

AMÁLIA. Mi történt?

RÁKÓCZI. Nem gyanítod? Buccellini úr frigyünknek ellentmondott.

AMÁLIA. Ettől ne félj; e cselszövény szálait eltépi atyám. Ferenc, szólhatok-e hozzád őszintén, de úgy, mint szívemből érzek?

RÁKÓCZI. Eddig nem szóltál-e szívből?

AMÁLIA. Nem szerelmünkről szólok; az már az örökléthez forrott. De ígérd, hogy nem neheztelsz.

RÁKÓCZI. Oly kevésbé bízol bennem? Vagy oly szörnyű, mit mondani akarsz?

AMÁLIA. Lásd, szerelmem nem tón vakká. Szíved jó, becsületed mocsoktalan, deli lovag vagy - de... ne neheztelj, hiszen te nem vagy oka.

RÁKÓCZI. Hibáimat akarod felszámolni? Ó Amália, azok jegyeke ívekre megy; de ha naponként törünk belőle, végre tán méltó leszek rád... Én szorgalmas tanítványod leszek.

AMÁLIA. Legfőbb hibád: te nem szereted hazádat.

RÁKÓCZI. Hazámat? Ó Isten! Hiszen nekem nincs hazám!... Csak a szabadnak van hazája, s én... *(Félre:)* Még elárul szerelmem.

AMÁLIA. *(a legnagyobb örömmel)* Beszélj! Ó beszélj! Így még nem hallottalak.

RÁKÓCZI. Mit érdekel téged hazám?

AMÁLIA. E naptól hazád az enyém is.

RÁKÓCZI. A tied is! Folytasd! Ó folytasd hibáimat; hiszen hibáim erényeiddé válnak.

AMÁLIA. Te nem vagy magyar, s gyűlölöd, kiket szeretned illenék; gyűlölöd hazádfiait, s én e naptól szintén hazád gyermeke vagyok. Gyűlölni fogsz-e engem is? Gyűlölni fogod-e testvéreimet?

RÁKÓCZI. Ó Amália! Mért hálózol így körül? Megoldod nyelvemet. Ó ébressz fel engem, - ez nem lehet valóság.

AMÁLIA. Nem megmondám-e: édesanyáddal éveket tölték. Csak én tudom, mi fájt neki, mitől félted téged, s tudom, minő reményeket kötött hozzád. Szívemben vannak e kincsek lerakva. S ezekre büszke vagyok, mert ezeket hozom neked jegyajándokul.

RÁKÓCZI. S tudod-e, miért halt meg nagyatyám a vérpadon? Tudod-e, mi zárta nagybátyámat börtönsírba? Mi tette bujdosókká szüleimet?

AMÁLIA. Tudom, ó tudom!

RÁKÓCZI. Úgy tudhatod, miért kölcsönöztem magamnak oly alakot, mely lelkeimtől idegen.

AMÁLIA. Tehát ez csak álarc volna?

RÁKÓCZI. Hagyj e falaktól menekülnöm, s mutass hazámban oly biztos menhelyet, hol az ellenség mindenható karja nem ér utol; vagy szaggasd le a jövő titkos fátyolát, siettesd az időt, hogy röptse hozzánk a várt eseményeket, s látni fogod, hogy midőn az önfeláldozás nem örültség, nem rettent vissza sem nagyatyám véres feje, sem nagybátyám rémarca; látni fogod, hogy hősről méltó vagyok. S most hagyj elzárkóznom enmagamba, s őrizd meg a gyónószéktől is titkomat, ha szeretsz, s ha, mint esküvéd, szerelmem boldogít.

AMÁLIA. Csak most boldogít, mert bizalmad megkoronázza. Most más vagy te nekem, most csodállak.

RÁKÓCZI. És én? Angyalt szerettem benned, kinek hű szerelme enyhítő balzsamot hint sebeimre: és ím, anyámnak hős szellemét látom e tündéralakban.

AMÁLIA. Csöndesen... Jőnek!

TIZEDIK JELENET

Knittelius, előbbiek

KNITTELIUS. Bocsánat, hogy ily sietve, s minden bejelentés nélkül rohanok. Francisce, gyámapád parancsolja, hogy rögtön siess hozzá - rendkívül fontos körülmények... siess, míg nem késő.

RÁKÓCZI. *(félre)* Ki akarnak csalni. - Ah, nem lehet atyám. Aman fogva tart. Lássá, már ismét előmbe hozta e bűvös arcot. Kedves Amáliám, egykori oktatóm...

AMÁLIA. Szíveskedjék megmondani a kardinálnak, hogy én nem bocsátom gyámfiát.

RÁKÓCZI. No hallja, győződjék meg saját fülével. Hanem űzze ki belőlem hamarjában a gonoszt, s én rögtön a legnagyobb siető sebességgel rohanok a gyámapámhoz.

KNITTELIUS. Tehát nem akarsz követni? Nem? Van még hatalmunk!

TIZENEGYEDIK JELENET

Károly, előbbiek

KÁROLY. Örvendj, fiam, a legjobb hírt hozom! Őfelsége... tudtam, hogy ármány, s a császár sokkal jobb szívű. Fiam, őfelsége megegyez házasságodban, s hogy az udvari bálban részt vehess, birodalmi herceggé nevez ki; azt sem ellenzi, hogy hazádba térj, s ott éld napjaidat, hol tetszeni fog.

RÁKÓCZI. Ah, boldogságomhoz még csak egy hiányzik; atyám, engedje meg, hogy egykori oktatóm, Knittelius adja össze kezeinket.

KNITTELIUS. Én? Soha - soha!

KÁROLY. Sajnálom, de e szerencsét már az érseknek ígértem oda. - Nyújtsd karodat arádnak, őfelségének foglak bemutatni. *(Elmennek.)*

KNITTELIUS. Az a sok szép jószág! - Ez a fiú milliókat lopott el tőlünk!

HARMADIK FELVONÁS

(Sárospatakon terem, falakon arcképek.)

ELSŐ JELENET

Bálint, Kristóf

BÁLINT. No öcsém, Kristóf! Rekomendációmra becsületes szolgálatba jutsz; de szörnyen vigyázz, mert Rákóczitól hamar kicseppen az ember.

KRISTÓF. De hiszen nem hiába szolgáltam én Heister generált.

BÁLINT. S tán éppen németül is tudsz?

KRISTÓF. Meghiszem.

BÁLINT. Szerencsétlen, ki ne mondd e szót többé. Tudd meg, ha csak annyit szólsz: „ja”, rögtön kiteszik a szűrődet.

KRISTÓF. Micsoda? Hiszen a fejedelelnő német.

BÁLINT. Német? - Az apád se látott oly magyar asszonyt. Éppen ő az, ki egy német szóért, ha rajta állana, föl is akasztatná az embert. S tudd meg: itt mindnyájan papucskormány alatt vagyunk. Itt nő viseli a süveget. Rákóczi úr pedig a főkötőt. Jegyezd meg jól, az úr valódi sült német, pedig magyar, az asszony pedig tűzről pattant magyar, pedig német. Érted-e ezt? Azért kísértetbe ne jöjj! Az úr majd sakterbakterezni fog néha; de te, öcsém, nehogy németül felelj neki, mert akkor veszve vagy. Aztán tudd meg, kétféle vendég jár ide: az úrhoz német tisztek, az asszonyhoz pedig csupa magyarok.

KRISTÓF. Csudálatos! Másutt éppen ellenkezőleg áll a dolog!

BÁLINT. No már öcsém, itt ez a regula. Még egyet. Valami Longuevall francia titkára van az úrnak. Öcsém, ezt ugyancsak respektáld ám; mert mivel az sem nem magyar, sem nem német, hát ezt mind a nő, mind az úr egyaránt szereti. Nézd, éppen ott jön az asszonnyal. Lássunk dologhoz, - mert a henye szolgát sem szeretik ám itt. *(Elmennek.)*

MÁSODIK JELENET

Amália (magyarosan öltözve), Longuevall

AMÁLIA. Nem, nem bocsátjuk önt. Most akar elhagyni? Mi panasza ellenünk?

LONGUEVALL. Ha a fejedelem is fönséged magas szellemével bírna, holtiglan itt maradnék - így nincs célja ittlétemnek.

AMÁLIA. Nem értem, mire céloz?

LONGUEVALL. Másutt tán jobb szolgálatot tehetek hazámnak.

AMÁLIA. S ön tőlünk mit sem várhat?

LONGUEVALL. Ellenségünk közös, XIV. Lajos, és a magyar régi szövetséges. Helyzetünk a legkedvezőbb, mert ellenünk a francia és magyar közt fekszik. S nemsokára kenyértörésre kerül a dolog, mert a spanyol trónöröklés oly kérdés, melyért a francia és osztrák szembeszáll, s ha a magyar és francia két oldalról támadná meg, királyom egy új trónt, a magyar pedig ennél becsesebbet, szabadságát vívhatná ki.

AMÁLIA. Ön nem ismeri a magyart.

LONGUEVALL. De igen, fönség. Láttam az Etnát, alant lángtenger forrott benne, de felül hideg hó fődte. A nép vulkán, de fejedelmi férfiai jéghidegek, s erről leginkább fönséged férje győzött meg. E részvétlenség a haza iránt, mélyen fáj nekem.

AMÁLIA. Maradjon ön.

LONGUEVALL. Királyom sikert vár, s én itt azzal nem biztathatom.

AMÁLIA. Csak addig várjon, míg a sors ama kérdést felteszi, melyet említett.

LONGUEVALL. Az még nem elég, bűvös pálca is kellene, mely férjét akkor egy ütéssel vállalkozó hőssé varázsolná.

AMÁLIA. S oly kevés hatalmat tulajdonít nekem? Sokkal gálántabbnak hittem önt, mint franciát.

LONGUEVALL. Ó nem: fönséged oly méltóságos szép; nem is hiányzik semmi, hogy királynévá legyen, mint homlokára a magyar korona.

AMÁLIA. Ön hízeleg. De van, ami a koronánál dicsőbb fényt árasztana homlokomra; ha a szabadság napja sugárzaná körül. Maradjon nálunk - többet nem mondhatok.

LONGUEVALL. Írok királyomhoz.

AMÁLIA. De ne többet, mint amit lát és hall. Szakasszuk félbe, kém jó.

LONGUEVALL. A legveszedelmesebb. Solári!

HARMADIK JELENET

Rákóczi (magyarosan öltözve), Solári, előbbieik

RÁKÓCZI. No, nem megmondtam? Az egész világ kinevet e kínai öltözetben. Ízléstelen - szűk - meleg.

AMÁLIA. De ha nekem csak így tetszel. *(Folyvást Longuevállal beszél.)*

RÁKÓCZI. Hiszen csak a te kedvedért teszem. Solári barátom, ne nevéssen ki. - Ha ön is úgy szeretné nejét, mint én, bíz Isten kész volna érette zsákba is öltözni.

SOLÁRI. Ha nőm oly szép volna, magam is megtenném.

RÁKÓCZI. No lássa! De hidd el, Málíkám, paróka nélkül nem élhetek. Mióta nem érzem a fejemen, azt hiszem, fejem sincs.

SOLÁRI. Eszerint parókája volt a feje?

RÁKÓCZI. Természetesen. De egyről megfeledkeztem. Kedves Málíkám, aligha ismét át nem kell öltöznöm.

AMÁLIA. Hogyan, kedvesem?

RÁKÓCZI. Ki tudja, megengedi-e a bécsi minisztérium, hogy páróka nélkül magyarkában járjak. Erről szinte megfeledkeztem. Titkár úr, kérem, írjon rögtön instanciát, hogy engedtesék meg nőm kedvéért magyar köntösben és páróka nélkül járnom. De az Isten irgalmára - meg ne említse, hogy e legkegyelmesebb rezolúciót anticipáltam. Solári barátom, kérem, könyörgök, valahogy meg ne írja Bécsbe, hogy ily vakmerő valék. Bizonyossá teszem, hogy míg ezen engedély megérkezik, itthon ülök.

SOLÁRI. Sokkal több gondja van most a kabinetnek, mint az ön parókája.

RÁKÓCZI. No, csak meg ne tudnák!

SOLÁRI. Most fegyvergyakorlatra kell mennem. Magamat ajánlom.

RÁKÓCZI. De vacsorára lesz szerencsénk?

AMÁLIA. De előre mondom: Bercsényi s többi barátaimat már meghívtam, és Solári úr, tudom, ezen urakat nemigen szenvedheti.

SOLÁRI. Nem fogunk alkalmatlankodni.

RÁKÓCZI. (*titkon Solárihoz*) Majd megszököm tőlük, s az estét önökkel töltöm. Nem szenvedhetem azt a goromba, nevetlen paraszt népet.

SOLÁRI. Elvárom, fejedelem. (*El.*)

RÁKÓCZI. E zsarnokság tovább nem tűrhető; csak láncaim hosszabbodtak, de most is rab vagyok.

NEGYEDIK JELENET

Bercsényi, előbbiek

BERCSÉNYI. Parancsolt, hercegnő?

AMÁLIA. Kérettem, barátom.

RÁKÓCZI. Ah, jó estét gróf!

BERCSÉNYI. Rossz estét mondjon ön, vagy mondjon jó éjszakát a magyarnak.

AMÁLIA. Mi történt? Szeme szikrázik.

BERCSÉNYI. Bár villám volna minden szikrája, hogy sújtolná hazámfiait; ó, mert ezek, bár a szent inkvizíció vonja is kínpadra, fel nem jajdulnak. S én nem tudom, sírjak-e dühömben, mint megvesszőzött gyermek, vagy átkozódjam, mint kofa, vagy mint igaz római, kardomba dőljek - mert nincs többé hazám!

RÁKÓCZI. Mi történt? Szóljon, gróf.

BERCSÉNYI. Mi történt? Mit gondol azzal ön, hiszen várait őrzi az osztrák sereg, ne féljen, senki sem lopja el. - S ön most öltözik magyarba, most, midőn nemsokára minket is bugyogóba kergetnek. Mi történt? Mit megjósoltam: most már levonta kesztyűit a vérszomjas tigris, és nyilván megmutatta körmeit.

AMÁLIA. Az Istenért gróf, elremít!

RÁKÓCZI. Ön visszaél türelmünkkel.

BERCSÉNYI. Türelmetekkel?... Ó, hiszen ti türelmesek vagytok. Már csak nem mondom meg, milyenek.

RÁKÓCZI. Komornyikom mondá, ki, köztünk maradjon, nagy politikus, hogy a főurakat Bécsbe hívták föl. Én nem mentem... mert komornyikom úgy is biztosított, hogy minden bajunk orvosoltatik.

BERCSÉNYI. Az egyszeri ember is az orvosságtól halt meg; mert mit fájós lábára kellett raknia, bevette. Mi is beveszünk már most mindent. Eszerint nagyjából tudják a dolgot.

RÁKÓCZI. Ön ma igen jókedvű.

BERCSÉNYI. Adjon Isten elleneinknek hasonló jókedvet, hogy táncoljanak égő házaikban! Igen, Bécsbe hívtak fel. Számosan valánk, ó, és cifrán, a sujtástól alig látszottunk. Pompás terembe vezettek, szinte szemünk is káprázott, annyi arany volt a falakon. Végre beállott Kolonits, s előadta a legkegyelmesebb leiratot. Könyv nélkül tudta, mert maga készíté. Abban nem kívántatott egyéb, hanem hogy az osztrák törvény hazánkban is behozassék, mint a többi örökös tartományba bevitetett. Ekkor aztán a magyarok is minden kedvezményben részesülni fognak. Hogy pedig minket is kísértetbe vigyenek, megígértetett, hogy akkor aztán fajkülönbség nélkül a legmagasabb hivatalokra is alkalmaztatni fogunk úgy, mint a többiek. De hogy ezen mennyei üdv minél gyorsabban szállhasson közénk: kívántatott, hogy avult előítelteinkről és ősi szokásainkról, melyek a főhatalom és közbátorsággal meg nem egyeztethetők, szépen mondjunk le; törvényeinket engedjük megdézsmálni; - s hogy egyikünk se panaszkodjék a másokra, fizessünk mindnyájan. A királyi városok, székelyek, hajdúk és kunok előjogaikról isten nevében szintén mondjanak le. Szóval: ne legyen alkotmányunk, hanem legyenek jezsuiták; azok aztán majd behozzák az inkvizíciót is. Ennyit, s nem többet kívánnak tőlünk. - Ah, az önök vére meghűlt... önök elnémultak... kérdeve néznek rám? Így néztünk mi is egymásra, némán, halványan és iszonyodva, mintha kísértetet látnánk.

RÁKÓCZI. *(szorult lélegzettel)* És - nem szólt senki?

BERCSÉNYI. Hosszú szünet után a kalocsai érsek, az ősz Széchényi Pál kelt fel. Azt vélted volna, Árpád kelt ki sírjából, olyan méltóságosan és olyan haloványan. Háromszor akart szólani, de nem talált szót. Végre gondolkozási időt kívánt. S azt megtagadni nem lehetett. Mi eloszlottunk; magyar szokás szerint, hogy máskor végezzünk.

RÁKÓCZI. S mi történt ezután?

BERCSÉNYI. Széchényi a királyhoz ment - szólt bátran és őszintén. Elmondá, hogy e bécsi gyűlés törvényellenes, s hogy ha mi elfogadnók is e javaslatot, belőle a legiszonyúbb belharc támadna. A király őszintén megvallá, hogy e kétség őbenne is fölmerült, s ez ellenvetést ő is tevő; de Kolonits biztosítá, hogy e változást maguk a magyarok is óhajtják, s hogy ő arra kényszeríteni nem akar.

RÁKÓCZI. No látod?

BERCSÉNYI. Mikor panaszkodtam én a király ellen; nem ő a mi ellenünk, hanem tanácsadói. Mi eljöttünk, de azok ottmaradtak. S ezek fennen kérkedtek, hogy amit diplomacice ki nem vihettek, végrehajtják majd tetteleg. Tudja ön, mit tesz legelőször is Kolonits? Már megkezdette... a protestáns papokat összefogatja - már Pozsonyban ül a törvényszék; máglyára vagy gályára mennek.

AMÁLIA. Ezt a protestánsok nem tűrik el.

BERCSÉNYI. Hisz azt akarják, hogy fegyverhez nyúljunk, hogy legyen ürügy az alkotmányt eltörlni.

LONGUEVALL. De feledi ön, hogy ez kétélű kard; ha a nemzet győz, szabad lesz.

BERCSÉNYI. *(megszorítja kezét)* Nem feledtem, de ön megértett engem.

RÁKÓCZI. *(félre)* A gyümölcs érni kezd.

ÖTÖDIK JELENET

Előbbiek, Vay

VAY. Bocsánat, hogy ily későn jövök. Barátomat, Bercsényit keresem. Nálad valék. Örömhírt hozok; Budáról jövök; ott hallám a legbiztosabb kútfőből.

BERCSÉNYI. Örömhír? - Ez váratlan vendég; ezt fenséges asszonyunk is szívesen látja.

VAY. A spanyol király meghalt, a seregek parancsot kaptak, a Montecuccoli-ezredét kivéve mind kivonultak az országból, a franciával elkerülhetetlen a háború.

BERCSÉNYI. Ezért megcsókollak.

RÁKÓCZI. *(félre)* A gyümölcs megért.

BERCSÉNYI. Nos, most is csak a szónál marad? Ha kidühöngtük magunkat, aludni megyünk.

LONGUEVALL. Tán jobb volna a piac közepén kidoboltatni, amit tenni akar.

BERCSÉNYI. Köszönöm, barátom... Hallgatni és tenni. Dologra fiúk, hiszen tudjátok, honnan újoncoztatott Thököly. Én Lengyelhonba megyek. Sok jó barátom van ott. De igaz, herceg, önnek is sok rokona van ott. Nem izen semmit? Éppen semmit?

RÁKÓCZI. Mondja ön, hogy Tokajban a szőlő már érik; szívesen látom szüretre őket is, ha ráérnek.

BERCSÉNYI. S adhatok ennek kedvem szerinti magyarázatot?

AMÁLIA. Értse úgy, amint én értem.

BERCSÉNYI. Úgy vérszüretre hívom őket. Bocsánat, hercegnő, rögtön indulok; most minden perc drága, mert tőlük egy-egy század sorsa függ.

AMÁLIA. Siessen ön, hozzon Lengyelhonból minél jobb hírt.

HATODIK JELENET

Előbbiek, Boldizsár (nyomorult darócban), börtönőr

VAY. Mi ez? Mily ijesztő alak?

BERCSÉNYI. Valami koldus! Isten velünk! *(Elmennek.)*

RÁKÓCZI. *(meglátja)* Irgalmas Isten!

AMÁLIA. Férjem, mi rémít el?

RÁKÓCZI. Amália - ez ő -

AMÁLIA. Nagybátyám - ó Isten!

BÖRTÖNŐR. *(előre vezetve)* Őfelsége a börtönt meglátogatván, e rég felejtett boldogtalant szabadon bocsáttatá. - Ápolja, gyógyíttassa, gondja önt illeti meg, mert rokona, Zrínyi Boldizsár.

RÁKÓCZI. Köszönöm. *(Erszényt ad.)*

BÖRTÖNŐR. Vajha jobb szolgálatot tehettem volna! *(El.)*

BOLDIZSÁR. *(örömmel)*. Visszahoztak a sírboltba, már éjjeledik.

RÁKÓCZI. Bátyám, szegény boldogtalan! *(Sírva keblére borul.)*

AMÁLIA. S ők nem félnek Istentől?

BOLDIZSÁR. Ne sirass, nem haltam én meg. A sírboltba tettek ugyan, igen, de feledék a koporsót rám szegezni.

AMÁLIA. Megőrült!

BOLDIZSÁR. Az üdvözítő jelent meg, mondván: „Nem fogsz meghalni soha!” Síromba göröngyöt vetettek; az kenyérré változott - s a kenyérben van az élet. És gyakran eljött a gonosz, súgván: „királygyilkos vagy”; de nem hallgaték rá, tudtam ártatlanságom, s hogy Isten van velem.

RÁKÓCZI. Bátyám! Boldizsár!

BOLDIZSÁR. Ha-ha! Te is azt hiszed? Szólíts igaz nevemen. Nem tudod a jelszót? Nem is vagy az ég követe. Távozzál; el akarod hitetni te is, hogy királygyilkos vagyok? - Ó, szemem újra fáj - ez a rossz világ!... Vigy vissza a sírboltba - ott megjelennek ismét a mosolygó szellemek aranyköntösben, pálmaággal. Ó, mi üdv látni őket! A sírba!... A sírba vigyetek... A nap, a hold, a csillagok: ez a ti világotok. A sír világa szebb. Ott sötétebb az éj, s hosszasabb, de ha megnyílik a lélek mennyországa! - Szemed elvakulna - elvakult az enyém is; de aztán... ó aztán! Láttam a csodákat - a nagy titokzatot! - Keresztfán töviskoszorút, szívemből vérsugár köt hozzá.

RÁKÓCZI. Nem emlékszel semmire?... Hiszen e falak közt gyakran mulattál. Nézd *(Arcképekhez vezet.)* Ez nővéred, Ilona, az én anyám. - Ez atyád, Zrínyi Péter.

BOLDIZSÁR. *(iszonyú rettegés fogja el)* Ez... ez! Hol van a vérpad? A bárd! A vér! Ó atyám! *(Karjaiba ájul.)*

RÁKÓCZI. Hívja az orvost.

AMÁLIA. Ki áll bosszút ezért? *(Boldizsárt elviszik.)*

LONGUEVALL. *(egyedül marad)* A kedvező perc jelen, midőn minden sebe kiújult, midőn az események oly biztos sikert ígérnek, nem foghat ellenállni. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(visszajő)* Magához tért. Tovább nem nézhetem e nyomor képét; szememet kitépi, míg szívemet törként járja át. Megküldötték nekem?! Ó, ti kegyes hóhérok! A király megszánta? Mindig hallám, szíve jó. Nem is a király a mi ellenünk, de ti kígyók, vérünkön táplálkozók. Fejükre kell végre tapodnom, hiszen ők maguk hívnak fel bosszúra. Bosszúra szólít maga a sors ura is, mert ím, vaksággal verte meg őket. Midőn hadaikat elviszik, rajtunk nagy új sebeket ejtenek. Oktalanok! Nyitva hagyják az oroszlán kalitkáját, s meg sem simogatják - nem! Szúrják, égetik. Azt vélik, most is csak ordítani fog, s ismét nyakába vethetik a hurkot!

HETEDIK JELENET

Rákóczi, Longuevall

RÁKÓCZI. Az orvos?

LONGUEVALL. A betegnél van. De nagyobb beteg van ennél, s annak ön lehetne orvosa.

RÁKÓCZI. Értem önt - hazám.

LONGUEVALL. Én nem látom majd temetését - mert búcsúzni jöttem.

RÁKÓCZI. Ön Versaillesba megy?

LONGUEVALL. Hírül viszem, hogy itt ne keressen királyom frigyársat.

RÁKÓCZI. Önt megfoszták tisztségétől.

LONGUEVALL. Mikor voltak ők háládatosak?

RÁKÓCZI. Vétettem ön ellen valaha?

LONGUEVALL. Soha; itt menedéket találtam.

RÁKÓCZI. Vagy valaki hazámfiak közül?

LONGUEVALL. Soha!

RÁKÓCZI. Ó, ha bízhatnám önben!

LONGUEVALL. *(egy levelet ad át)* Tekintse meg - mások jobban bíznak bennem.

RÁKÓCZI. A francia követ - Villars gróf.

LONGUEVALL. Tudja-e már most, fenség - miért vagyok itt?

RÁKÓCZI. Királya meghagyásából.

LONGUEVALL. Ki önben frigyársat remél.

RÁKÓCZI. Vihar közég. Európa hullámszani kezd; országok mint óriás habok csapnak össze; s ez megingathat minket is. Mi fog felmerülni e káoszból, s ki fog alásüllyedni, az ég titka. De tudni hasznos, midőn minden percben hajótörés vár, ki nyújt majd mentő kezét, s ki lök el magától, ha hozzá közeledünk. - Nekünk frigyes kell, mert kormányosink megesküdt elleneink.

LONGUEVALL. Ki természetesen barát, mint ellenünknek ellene?

RÁKÓCZI. Ha királya biztosítna...

LONGUEVALL. Ha ő is biztosíttatnék.

RÁKÓCZI. Ön kézbesítené?

LONGUEVALL. Azért vagyok itt.

RÁKÓCZI. *(íróasztalhoz megy és írni akar)*

LONGUEVALL. Én már elkészítem a levelet. *(Átadja.)*

RÁKÓCZI. Ön előre hitte, hogy megegyezem?

LONGUEVALL. Mert tudtam, szereti hazáját, s nem fogja túrni végsüllyedését.

RÁKÓCZI. *(az iratot olvassa)* Ön igen jól ismeri sebeinket - híven festi. Ha sohase bíztam volna önben - ez meggyőzne, hogy bízhatom; ez a szív hangja.

LONGUEVALL. Halálra megbántottak engem is.

RÁKÓCZI. *(olvassa)* Helyesen! A kormány a mi ellenünk... igen, mert törvénytelen, mert nekünk idegen... mert mi független ország vagyunk. Igen, addig nincs béke köztünk, míg kormányunk nem lesz Budán. Ezt aláírhatom, mert csak annyit kíván, mihez jogunk van. *(Aláírja, lepecsételi.)*

LONGUEVALL. Jól tudtam az éles vonalt, mely a párütöt s igaz hazafit elválasztja.

RÁKÓCZI. *(átadja a levelet)* Szóval többet mondhat ön.

LONGUEVALL. S többet hozok majd, mint reménylené. Isten önnel! Két hó múlva látjuk egymást.

RÁKÓCZI. Isten önnel! *(Kezet nyújt; Longuevall el.)* Longuevall! Nem hallá... Már ismét gyanú! Vagy gyáva volnék? - A megszokás természetté vált. *(Indul, de rögtön visszatér.)* Visszahívatom. - *(Megáll.)* De nem fog-e kinevetni gyávaágomért? És bűn-e az, mit tenni akarok? Ez nem bosszú - nem! - Ez büntetés azokra, kiket a törvény karja föl nem érhet. Emlékezzél őseidre! Nem fenyegetnek ők, hogy visszalépj... előre! Hisz anyád Zrínyi Ilona!

NYOLCADIK JELENET

Amália, előbbi

AMÁLIA. Ő alszik. De eszmélete csak egy lobbanás volt, lelke újra elsötétült.

RÁKÓCZI. Amália, a kocka el van vetve.

AMÁLIA. Kitűzted a zászlót?

RÁKÓCZI. Frigyeszt találtam. De nekünk válnunk kell. Nincs erőm küzdeni, míg bátorságban nem tudlak.

AMÁLIA. S hol volnék bátorságban, mint kebleden? Bármilyen sors érjen, én osztom azt, mint hű és igaz nőd.

KILENCEDIK JELENET

Solári, fegyveresek, (majd) Boldizsár, orvos.

RÁKÓCZI. Csendesen! - Jőnek. - Hah, mi ez?

AMÁLIA. Solári kivont karddal?

BOLDIZSÁR. *(kívül)* Nem maradhatok itt, vigyetek a sírboltba.

SOLÁRI. *(előre lép)* Önök foglyaim.

BOLDIZSÁR. *(az oldalajtón megjelen)* El, el a sírboltba!

AMÁLIA. Férjem!

RÁKÓCZI. Tekints oda! Az én jövődöm képe!

NEGYEDIK FELVONÁS

(Bécsben egy terem, asztalnál ülnek.)

ELSŐ JELENET

Kolonits, Oetting, Traun, Buccellini, tiszt, (mindjárt) Rákóczi

KOLONITS. Jöjjön a rab.

TISZT. *(bebocsátja Rákóczit)*

KOLONITS. Nézzék e büszke, kihívó tekintet, s emlékezzenek a szerény, alázatos ifjúra, s vallják meg, hihettem-e e képmutatónak?

RÁKÓCZI. *(könnyedén meghajolva)* Üdvözlöm nagyméltóságokat. Óhajtom tudni, mint bírák ülnek-e itt?

KOLONITS. Majd megtudja, miért hozatott ide.

RÁKÓCZI. Előre kell tudnom. Mert ha ítélni akarnak fölöttem, ünnepélyesen ellentmondok. *(Süvegét felteszi, a székre ül.)* Ha vétettem, mint birodalmi fejedelemnek, csak a regensburgi országgyűlés lehet bírám; mint magyar nemes pedig - Kolonits úrnak tudnia kellene - csak magyar törvény és magyar bírák elé tartozhatom.

BUCCELLINI. *(haraggal)* Mint felségsértő a császár és király ellen, e vegyes bíróság elé tartozik. Egyébiránt a kérdés minket illet.

RÁKÓCZI. Ön nagyon indulatos, udvari kancellár úr, s ezáltal maga is megösméri, hogy nem bírónak való; mert az indulat elvakítja azt észet, s mint Kolonits úr tanított rá, első foka az örültségnek.

KOLONITS. Nem fogunk önnel vitázni. Hallja a vádat. Összeesküvés fedeztetett fel, s a pártfők már foglyaink. Önök elvégezték, hogy midőn Őfelsége Luxemburgba menend, tízezer harcossal megrohanják, s az egész udvart lekoncolják.

RÁKÓCZI. *(félre)* Gyanúm alaptalan volt, - Longuevall nem áruló.

KOLONITS. Tagadja ön ezt?

RÁKÓCZI. Tízezer harcos? Hihetőleg gombaként a földből bújt volna ki.

KOLONITS. A terv jól ki volt főzve. Őfelsége most háborút visel. Önök a nagylelkű magyarokat akarták játszani; ajánlkozni akartak, hogy önkéntesen saját erszényükből a franciák ellen negyvennégy ezredet fognak kiállítani, s midőn ezek fölött Őfelsége szemlét tartott volna Luxemburg mellett -

RÁKÓCZI. A magyarok gyilkosok lettek volna!

KOLONITS. Igenis. Mit mondhat erre?

RÁKÓCZI. Hogy ezen tervet rosszul főzték ki önök.

(MIND) Mi?

RÁKÓCZI. Bocsánat - az urak között katonák is vannak, kikről fel nem teszem, hogy ily ostoba haditervet készíthetének. Vagy annyira elaljasult már népünk, hogy tízezer haramja van közte? Még nem oly régen vagyunk rabszolgák. Megbocsátom önnek, mert nem hazámfia s nem ismeri azon vallásos érzelmet, mely a magyart királyához köti. Tiszteli ő már csak nevét is, másképp túrne-e annyi törvénytapolodást, mely nevében követtetik el?

TRAUN. Csak a dologra kérem!

RÁKÓCZI. Igaza van gróf úr, hol vannak a tanúk?

KOLONITS. A tanúk? Nem lesz azokra szükség.

RÁKÓCZI. Azt hiszi ön? Igaz, mire valók is a tanúk? Hiszen én máris rendkívüli kedvességben részesültem, midőn vallatni méltóztatnak, holott sokan kihallgatás nélkül is holtiglan rabok; például nagybátyám, Zrínyi Boldizsár.

KOLONITS. Lesz tanú is.

RÁKÓCZI. S oly nagy fáradságot vett magának eminenciád; de hiszen hol tízezer orgyilkos esküszik össze - ott csak lesz vagy ötszáz tanú.

KOLONITS. Egy is elég.

RÁKÓCZI. S nem tudott ön többet találni? S ön mégis panaszkodik a világ romlottsága miatt? S meri ön még most is állítani, hogy köztünk tízezer orgyilkos van, holott ön csak egyetlenegy gazembert volt képes felfedezni és megvenni hamis tanúul?

KOLONITS. Ez egy is képes lesz a vádat bebizonyítani. Jöjjön a tanú. *(Tiszt el.)*

RÁKÓCZI. És vádló ugyanazon személyben.

MÁSODIK JELENET

Longuevall, előbbiek

RÁKÓCZI. *(bámulva feláll székeről).* Longuevall!?

KOLONITS. Látják, mint halványodik - a szó ajkán fagyott.

RÁKÓCZI. *(remegő hangon)* Ön lép fel ellenem?

LONGUEVALL. *(lesütött szemekkel, remegve)* Én.

TRAUN. Csak ne reszketne úgy az a tanú. - Látják, mint halványodik? A szó ajkán fagyott.

RÁKÓCZI. Ön? Hálátlan!

KOLONITS. Mondja ön szemébe a vádat, mert tagadja.

LONGUEVALL. Beadtam írásban.

RÁKÓCZI. Ó kígyó! Kit házamba vettem... Ha egy kutyával... Nyomorult kém!

KOLONITS. Reméljük, most csak nem tagadja.

RÁKÓCZI. *(felegyenesedve, határozottan)* Mit tud ön? Kivel esküdtem én össze?

LONGUEVALL. Az iratban megneveztem.

RÁKÓCZI. A király élete ellen?

LONGUEVALL. Igen.

RÁKÓCZI. Hazugság ördöge, még nem ismertelek; most már hiszem, hogy tanotok igaz volt, ti bölcs oktatóim; mert ím, az ördög ily álarcot ölt magára, midőn kísértetni akar - midőn romlásunkra esküdött. Ó sejtelem, mi szent valál bennem! Midőn ez emberre néztem, őrangyalom intett, hogy ne higgyek neki.

KOLONITS. Tehát nem tagadja?

RÁKÓCZI. Mit nem tagadok? - Mit bizonyít ez ember?

KOLONITS. Hogy június elsején önnél az összeesküvés megtörtént - éjjel tizenkét órakor.

RÁKÓCZI. Gyalázatos hazugság! S kik esküdtek össze?

LONGUEVALL. Ön, Bercsényi gróf, Szirmai, Okolicsányi és a három Vay.

RÁKÓCZI. Hah, megfogtalak ördög!... Uraim, én be fogom bizonyítani, hogy ez koholmány, mert be fogom bizonyítani, hogy ezen urak együtt nálam sohasem is voltak, s hogy a mondott éjjel másutt kelle lenniük. S én kívánom, hogy ez ember fogassék el.

KOLONITS. E levél megment a fáradságtól. Ismeri? Ön írta alá, az ön pecsétje.

RÁKÓCZI. Olvassa ön, mert abból megtanulhatja, mennyi sérelmet, jog- és törvénytapolást, mennyi égbekiáltó bünt követtek el. Abból sohasem fog ön semmi fölségsértést, semmi hazaárulást kicsikarni, bár a csűrés-csavarásban mesternek ismerem.

KOLONITS. Tehát mindent tagad?

RÁKÓCZI. E levélen kívül nincs mit vallanom.

KOLONITS. Vezetessék el. - Távozzék!

RÁKÓCZI. *(Longuevallhoz)* Mit adnak önnek fejemért?

LONGUEVALL. Én csak az igazságot...

RÁKÓCZI. Hazudják ön, mert az igazságért egy fabatkát sem adnak. Hazudják ön, mert az igazság engem úgy sem szabadít meg. *(El.)*

KOLONITS. *(feláll, Longuevallhoz)* Ön gyáva! Báró lesz, ezredet kap, de több tanút keressen. Elmehet.

LONGUEVALL. *(el)*

TRAUN. Előre mondtam: egy tanú semmi tanú.

KOLONITS. De levele!

TRAUN. Kár, hogy nem világosabb. *(El.)*

OETTING. Önök elhirtelenkedték a dolgot. - Magamat ajánlom. *(El.)*

BUCCELLINI. De hát éppen nem lehet szerezni több tanút a cselédei közt.

KOLONITS. Azok mit sem tudnak.

BUCCELLINI. De az arany?

KOLONITS. Igen lelkiismereteselek.

BUCCELLINI. Fölötte nagy kár! De ez embernek meg kell halni, veszedelmes nekünk!

KOLONITS. A gyanú nagy, méltán fogatott el.

BUCCELLINI. S e gyanú soká, örökké rajta szárad. Ha több tanú nincs, a törvénykezést hagyjuk abba. Börtönőrében bízhatunk?

KOLONITS. Megválasztottam emberünket.

JÖRGER. De hát ha most már igazi lázadás üt ki?

KOLONITS. Jobban ismerem őket, moccani sem mernek, vége már annak; fuimus Troes!

BUCCELLINI. No hiszen csak moccanjanak; egy nádpálcával kergetem ki. Ó bár lázadnának! Legalább lenne okunk megfosztani, amit ők alkotmányuknak neveznek. Ez ellene van a birodalmi egységnek. S miért legyen nekik alkotmányuk, ha a többinek nincs?... No bizony!

KOLONITS. De Ófelsége igen kegyes, vallásos.

BUCCELLINI. Ófelsége most eléggé el van foglalva a francia ügygel. Kolonits bennem bízhatik, én szekundálok önnek.

KOLONITS. Tudja ön, jelszóm: Magyarhont rabbá, aztán koldussá, s végre katolikussá teszem. *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Tömlöcszoba, közép- s egy oldalajtóval. Középpajtonál, kívül dragonyos őr.)

HARMADIK JELENET

Börtönőr, Rákóczi, (mindjárt) Jakab

BÖRTÖNŐR. *(az oldalajtót benyitja)* E két szoba rendeltetett önnek. Vasat nem kap, elég van az ajtón és ablakon. *(A középpajton kiszól:)* Ide kell hozni a kapitány úr holmiját!

JAKAB. *(bőröndöt hoz be)*

RÁKÓCZI. Fogolytársam is lesz?

BÖRTÖNŐR. Csak laktársa, az őrkapitány, hogy el ne unja magát. A szobák ellen, reméljük nincs kifogása? Nagyatya, Zrínyi Péter is innen lépett a vérpadra. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(egyedül)* Az ő siralomháza! Megszentelt falak, köszöntelek! Itt hangoztak el végső léptei... ennek ajtaján ment az öröklétbe; visszhangozzátok nekem végszavát! Nem reszketett azon halál félelme, mert tiszta lelkét a balsors le nem hangolható. Az eszme a lélek lobogása, eszméd a szabadság szövétneke volt; te földre ejted, én felvettem azt. Ne félj, kislelkűn nem kárhoztalak, hogy a sírba világítál nekem. Ha felfordított szövétnekül ez leend sírjainknál, jön még idő, midőn unokáink megáldják hamvainkat. Ó mert Vesta-láng az, melynek nem szabad kialudni velünk; a levegőbe folyik át; s ekkor villám gyanánt csap le, s népek mennydörgenek utána; meglássuk akkor, ti zsarnokok, nem fogtok-e sápadni és remegni? *(Az oldalajtóhoz lép, közel hozzá megborzadva megáll.)* Ez lesz sírom. Belépek, utánam bezárják, s csak akkor nyitják meg újra, midőn koporsómat viszik be. Ó nem borzaszt engem a vérpad, de nagybátyám eltorzított kísértetes arcára megfagy ereimben a vér. Ha itt évek múlva a magány beárnyazza lelkemet!... Élni s nem tudni a létet! Az ész bár nem hagyja el szövőszéket, bután, merevül, tétlenül bámulja elejtett vetélőjét; vagy torzképeket sző zilált szálakból. Megörülni! - Ó ész, te nyugtalan bűvár, ne tapadj oly gondolatgyűrűhez, mely az örülés sötét tölcserébe sodorhat alá. Ó hiába! A beláthatatlan ormokon székelő sasnak is szabadság kell; lekötve elhullatja tollait, s a mélységbe zuhan alá. Nagybátyám szintén ép elmét vitt börtönébe, s mivé lőn? - - Nem gondolkozom erről - máris hozzá kezd tapadni elmém. Édes szerelmem, vezess te virágszőnyegedre! Amália! - Ó itt sincs vigasz. Csak azt

nem tudom, melyik sebem fáj jobban. Én taszítottam nyomorba őt is. (*Kívül láncsörgés.*) Fogolytársaim! - (*Az ablakhoz megy, fel akarja nyitni, szeme az üvegre mered.*) Mit látok? Ez üveg karika... Nagyatyám rámetszette nevét, és éppen halála napján; hihetőleg azon gyémánttal, melyet hóhérjának ajándékozott. Tehát két síriratod van. Egyik, melyet gyilkosaid a te és Frangepán emlékére a főtemplom falába vakoltatnak, e gúnyos mondattal: „vak vezette a világtalant”; a másik az, melyet magadnak alkottál! Vagy tudad-e, hogy unokád is ide jövend, s könnyes szemekkel olvassa egykor? - Légy áldott érte, követlek. (*Gyűrűjét veszi s ír.*) „És unokája, Rákóczi Ferenc, a szabadságért.” Törékeny síremlék; - de az időnek mindegy! Ezt eltöri majd a légvonat, s a márvány szintén elporlik. Nekünk, kik nagy tervek küszöbén szegyük nyakunkat, ily emlék való. Jobb ily átlátszó tiszta emlék, mint az, melyen rablott arany fénylik. A piramisok nem tették halhatatlanokká Egyiptom királyait; de ezredévek után is hirdetik minden jók utálatára, hogy tapasztul rabszolgák vérverejtéke hullott a kövekre. Neveink nem lesznek a történelem fekete lapjain. - Isten velünk! Én síromba bátran lépek. (*El oldalt.*)

NEGYEDIK JELENET

Lehmann (középen jő), szolga (gyertyával)

LEHMANN. Elmehetsz! (*Szolga el.*) Áldom a gondviselést! (*Az oldalajtót benyitja.*) Barátom!

RÁKÓCZI. (*karjaiba fut*) Lehmann! Álom ez?

LEHMANN. Én vagyok, csak csöndesen! Mindent meg fogsz érteni.

RÁKÓCZI. Hogyan jössz te ide?

LEHMANN. Fogságod előléptetett. Amint elfogtak, engem rögtön parancsnokká neveztek ki, hogy gyermekkori ellened őrizzen; s veled kell laknom, hogy kémedül legyek, s amit még nem tudnak, kicsaljam belőled. Egy neme ez a tortúrának.

RÁKÓCZI. Ők mindent tudnak. Nem zúgolódtam a sors ellen, ím, te vagy jutalma.

LEHMANN. A gondviselés szent munkája ez; elküldött engem, hogy megszabadítsalak.

RÁKÓCZI. Megszabadítani engem, hogy értem rabul maradj?... De nem... ennek díja vérpad lenne.

LEHMANN. Ha kell, rálépek.

RÁKÓCZI. S te azt hiszed, ily áron megvenném az életet?

LEHMANN. S te nem áldoznád értem a tiédet? Emlékezzél eskünkre.

RÁKÓCZI. Neked nőd van.

LEHMANN. S neked nincs-e nőd?

RÁKÓCZI. Ne szóljunk erről; el nem fogadhatom. Az eskü kényszerítés. Az ifjú nem látja a jövőt, s leköti, mihez joga sincs. - Nődnek szentebb joga van hozzád. Én feloldalak. Ne szóljunk erről.

LEHMANN. S az eskü semmi? Ó barátom, jobbnak hittelek.

RÁKÓCZI. De az öngyilkosság volna!

LEHMANN. Kötelességnek hittem. Itt nem fordul elő életváltság, itt csak merész játékról van szó. Ennyit, úgy hiszem, csak megtennél barátodért az eskü nélkül is.

RÁKÓCZI. Még kérdezheted?

LEHMANN. Én nem cselekszem többet. A tervet jól megfontolám, s már minden előkészületet megtevék. Börtönöd ablakán egy pár vasrudat elfűrészelünk, félrefeszítjük, és hosszú kötelet bocsátunk ki.

RÁKÓCZI. De kívül az örök?

LEHMANN. Megláthatnának s golyókkal üdvözölnének. Jobban szeretlek, mintsem e vészes útra bocsássalak. Ez csupán a szökés lehetőségét tanúsítsa. Te biztosabb úton fogsz menekülni. Öcsém szolga nélkül jövend a várba engem látogatni; te azalatt itt átöltözöl; s midőn az előbbi őr felváltatott, mint szolgája hagyod el e szobát és várat. Kívül gyors paripák lesznek elrejtve. De a lengyel határokig meg ne álljatok; ott, mint tudom, számos rokonod és barátod van.

RÁKÓCZI. És te?

LEHMANN. Mihelyt gyanú nélkül lehet, követlek. De ez ellen egy szót se, ennek meg kell lenni.

RÁKÓCZI. A gondviselést csúfolnám, ha ellenállnék. Halld te is eskümet. Az élet többé nem sajátom; a honé. A szabadság istene küldte téged a gyermeknek barátul, s most az ifjúnak őrangyalul. Az ő szentelt bajnoka leszek, s lerovom nagy tartozásomat. Ha valaha hallod, hogy önző lettem, s hazám ügyét hatalom, kincs, fény, vagy bármi áron elárulom: jöjj bátran és döfd át szívemet, képzeld magadat az ég bosszúangyalának.

LEHMANN. Közel leszek majd hozzád, mert veled harcolok. De most dologra! *(Bőröndjéből ráspolyt vesz.)* Vedd s munkálj, én ajtódat őrzöm.

RÁKÓCZI. Már csak meg kell tanulnom, mint kell a börtönt feltörni. *(El.)*

LEHMANN. Nemeslelkű barát; nem fogadta el életemet; pedig tudom, ő kész lenne magát feláldozni értem. *(Kopogás.)* Ki az? *(Az ajtót megnyitja.)* Te vagy?

ÖTÖDIK JELENET

Jakab (jő), előbbi

JAKAB. Kapitány úr!

LEHMANN. No Jakab mester, mi baj?

JAKAB. Hm! De nem haragszik meg?

LEHMANN. Megvertél valakit? Vagy mit vétettél?

JAKAB. Most egyszer nem én... Kapitány úr, csak egy hete házasodott...

LEHMANN. Nóm van itt?

JAKAB. Nem... hanem... Eh, mit kerülgetem, mint a macska a forró kását, hiszen a kapitány úr is katona, ha ezerszer házas is. Odalenn az őrháznál van ám valaki. Régi katona vagyok, s bejártam nagy részét Európának, de oly szép katonánét sohasem láttam. Istenemre, beillenék markotányosnőnek, ha mindjárt az egész ezred császárokból állna is. No de talpra is ugrott az egész őrség, már szinte hajba kaptak miatta; de az is katonás leány ám - kereken kimondta, hogy ő csak a kapitánnyal akar szóba állni.

LEHMANN. Kergessétek el.

JAKAB. Igen, de azt mondta, hogy csak azt mondjuk a kapitány úrnak, hogy ő Amália Hessenből.

LEHMANN. Amália?

JAKAB. Nos?... Emlékszik már rá? - Gondolkozzék csak kissé, kapitány úr, hiszen nem mondjuk meg az asszonyságnak. Eh, kapitány úr, katonadolog. No felvezessem?

LEHMANN. Már csak vezesd fel. Erővel nyakamba köti magát; túl kell rajta adnom.

JAKAB. *(félre)* Értjük. *(El.)*

LEHMANN. Ha nem csalódom, ez ő! De hogy jöhet ide? *(Beszól:)* Barátom!

RÁKÓCZI. *(jó)* Mindjárt kész leszek.

LEHMANN. Készülj a legnagyobb öröme, a hercegnő itt van.

RÁKÓCZI. Az lehetetlen, hiszen klostromba zárták.

LEHMANN. Ki tudja, tán éppoly biztos őre van, mint neked. De vigyázz, örömed ne törjön ki hangosan, nehogy a külső őr meghallja. Jőnek. Vonulj vissza, s ne jöjj, míg nem hívlak.

HATODIK JELENET

Amália, Jakab (az ajtót megnyitja; kívül az őr látható)

AMÁLIA. *(polgárilag, bekötött fejjel, lesütött szemmel)*. Kapitány úr!

LEHMANN. Az ördög tudna neked ellenállni, kis hamis! Eszem a szentedet! *(Öleli.)* No, pimasz, mit tátod a szádat? - lódulj, húzd be az ajtót.

JAKAB. Értjük. *(El.)*

LEHMANN. *(kiszól az őrhöz)* Hallja kend, senkit se hagyjon az ajtóhoz közelíteni.

ELSŐ ŐR. Értem, kapitány uram.

LEHMANN. *(az ajtót bebúzza)*. Hogy menekült fenséges asszony?

AMÁLIA. Ismer ön?

LEHMANN. Lehet-e más? Mint a leghívebb nő? S fenséged, honnan ismer engem?

AMÁLIA. Férjem barátját ne ismerném? Bátorkodtam volna-e másképp ide jönni? Kapitány úr, minden perc drága. Aranyat hoztam.

LEHMANN. S férje barátjának hitt?

AMÁLIA. Nem önnek - őreit megfizetni.

LEHMANN. Nincs arra szükség; - ő még ma szabad lesz.

AMÁLIA. Ön ámit engem.

LEHMANN. Csendesen! Fönség, van-e elég ereje a viszontlátás örömeit elfojtani?

AMÁLIA. Láthatom őt?

LEHMANN. Ő itt van.

AMÁLIA. Itt? Ó Isten!

HETEDIK JELENET

Voltak, Rákóczi

RÁKÓCZI. Tovább nem állhatok ellent! Amália!

LEHMANN. Az Istenért! - Csöndesen!

AMÁLIA. Férjem!

LEHMANN. Kihallik, halkan!

AMÁLIA. Hiszen már nem szólok - nem fogok örvideni... nem gondolok arra, hogy karjaidban vagyok, hanem, hogy nemsokára nem leszek karjaidban.

RÁKÓCZI. Hiszen szabad vagy... nem fogsz-e követni? De ó ne hallgass rám, ne kövess - az én sorsom bujdosás.

AMÁLIA. S az enyém fogság...

RÁKÓCZI. Fogság, hiszen szabad vagy?

AMÁLIA. Az arany megnyitá börtönöm ajtaját, de nem zárult be utánam, mert meg kelle esküdnöm a feszületre, hogy e viszontlátás után rögtön visszatérek. Ó, az én börtönöröm nem oly igazszívű barát, mint a tied; ő csak fősvény, de nem szánakozó. Hová menekülsz?

RÁKÓCZI. Lengyelhonba. De ha Isten segít, eljövök megszabadítani téged.

AMÁLIA. Csak a hazát szabadítsd, rám ne gondold. Én nem víhatok érte, de zúgolódás nélkül túrni fogok és imádkozom. Egyet ígérj meg, hogy nyugodt lehessek. Ellenink mindenre képesek. De bármit hallasz, hogy szenvedek, hogy kínoznak, hogy engedéllyel megválthatnál: ne higgy nekik, mert békén túrok minden szenvedést, s hazánk ügyét miattam el ne áruld. S habár saját kezem iratát mutatják, annak se higgy: gondold, hogy gyöngé voltam, s a kínpad csikarta ki; mert szabad akaratom: hazánk szabadságáért inkább meghalni, mint azt elárulni. Csak ezt ígérd meg, s én erős leszek!

RÁKÓCZI. Ily nagylelkű nőt adott az ég, - s ettől fosztanak meg az emberek.

AMÁLIA. Önézetemben koldussá leszek, s elvesz minden becsem, ha értem legkisebbet áldozol.

LEHMANN. *(ezalatt köntöst, sisakot vitt a mellékszobába.)* Kopognak, válniuk kell.

RÁKÓCZI. Isten veled!

LEHMANN. *(az ajtónál)* Ki az?

NYOLCADIK JELENET

Jakab, előbbiek

JAKAB. *(künn)* Kapitány úr, öccse, a hadnagy úr van itt; azt mondja, sürgönyt hoz.

LEHMANN. Mindjárt. Távozzál, barátom. Sietve át kell öltöznöd - az óra közelg.

RÁKÓCZI. Isten veled. *(El oldalt.)*

LEHMANN. Fönséges asszony, rögtön hagyja el a várat. *(Az ajtót megnyitja.)*

AMÁLIA. *(Rákóczi után)* Isten veled!

LEHMANN. Jó éjszakát!

AMÁLIA. (*gyűrűt át*) Fogd e gyűrűt, emlékezzél rám. (*Elsiet.*)

LEHMANN. Jakab, kísérd le a várkapuig. Ne merje senki bántani.

JAKAB. Értem. (*El.*)

KILENCEDIK JELENET

Oliver, előbbi, (később) Rákóczi

LEHMANN. Ejnye öcsém, jobbkor is jöhettél volna.

OLIVER. Csak ne haragudjál, mindjárt visszamegyek. Sürgönnyel jövök, s reggelig még a magyar határon kell lennem.

LEHMANN. No hol az a sürgöny? (*Az ajtót beteszi.*) Nos, öcsém?

OLIVER. Minden kész, három helyütt előre megvettem a paripákat.

LEHMANN. S az útlevel?

OLIVER. Nálam van.

LEHMANN. Lengyelhonba?

OLIVER. Igen. Rögtön nyolc óra lesz, az öröket felváltják. Szolga nélkül jöttem be a várkapun, az új ör nem fog megütközni, hogy szolgálva távozom, mert máskor soha sem jöttem egyedül. De te mit fogsz tenni?

LEHMANN. Egy óranegyed múlva követlek, mintha sürgöny következtében Bécsbe sietnék. (*Az óra nyolcat üt.*)

OLIVER. Nyolc óra.

LEHMANN. Az öröket felváltják.

OLIVER. S a fejedelem?

LEHMANN. Már öltözik. Öcsém, tudod, mi drága kincset bíztam rád; ha kell, halj meg érte.

OLIVER. Csak a várkapun legyen kívül, el nem fognak, ha csak agarakon nem kergetnek. De csitt! (*Az ajtóhoz megy, hallgatózik.*) Most váltják az ört.

LEHMANN. (*a másik ajtónál*). Készen vagy?

RÁKÓCZI. Azonnal.

LEHMANN. Lebocsátom a kötelet. (*El oldalt.*)

OLIVER. Már alatt vannak. Ah, az előbbi ör felmegy a lépcsőn (*Az ajtóhoz.*) Hamar, csak hamar! - minden perc drága. Most szabad az út. (*Rákóczi dragonyos ruhában, szakállal.*)

LEHMANN. (*egy kardot át*) Tehát búcsú nélkül. Sarkatokban leszek.

OLIVER. Mint dobog a szívem.

LEHMANN. Bátorság!

RÁKÓCZI. Isten veled!

LEHMANN. El, el, sietve! *(Ajtót nyit - más őr áll ott.)* Jó éjt, öcsém! *(Rákóczinak egy köteget ad.)* S kend el ne ejtse szokása szerint.

OLIVER. Csak szidd meg bátya, mert ily ügyetlen szolgálóm soha sem volt. No, jó éjt! *(Őr tiszteleg, Oliver el Rákóczival.)*

LEHMANN. Jó éjt! *(Az ajtót beteszi.)* Eddig sikerült. Ó éj, fedezd be őket szárnyaiddal! Már alatt vannak. Az őrök mindenütt tisztelegnek. *(Az ablakhoz siet.)* Ott mennek. Még csak néhány lépésüket vezesd, szabadító Istenem! Hah, az őr megállítja. Isten! - Öcsém felel. - Az őr... *(A legnagyobb örömmel:)* Mehet! A porban imádlak, égi gondviselés! Leróvtam legszentebb tartozásomat. De mily önző, hiú vagyok, oly nagy becset tulajdonítok e tettnek... szinte pirulok érte... Mit kockáztattam? Semmit - éppen semmit. *(Kopognak.)* Hah, mi ez? Bizony remegésbe hoz. - Ki az? *(Ajtót nyit.)*

TIZEDIK JELENET

Örmester, előbbi (kívül), őr

ÖRMESTER. Csöndesen! Kapitány úr, a fogoly meg akar szökni.

LEHMANN. Ah, dehogy! Hiszen alszik.

ÖRMESTER. Nem alszik, uram. Unalmamban a bástyára menék, s alig valék ott, s ím, megzörren mellettem a fű... mit látok? Hát a fogoly ablakából hosszú kötél sétál le. Várj, gondolám, hiszen éppen jókor jössz; és vártam, mikor fog lebecsátkozni a fogoly, hogy nyakon csíphessem.

LEHMANN. Ah, ez képtelenség.

ÖRMESTER. De úgy van. Mikor aztán meguntam várni, a legközelebbi ört szólítám, s az ablak alá állítám... arra el nem szökhetik.

LEHMANN. Majd megvizsgálom. Menjen aludni.

ÖRMESTER. De uram, ezt a kis érdemet nem vitázza el tőlem senki! *(A gyertyát veszi.)*

LEHMANN. Ön ellenszegül?

ÖRMESTER. Megbocsásson - nekem is meghagyták, hogy én meg önre vigyázzak. *(Benéz.)*

LEHMANN. Hideg vér!

ÖRMESTER. Árulás! A szoba üres... erre kellett megszöknie.

LEHMANN. Mit merészel?

ÖRMESTER. *(a középpajtót feltépi).* Ki ment itt el?

MÁSODIK ŐR. A kapitány úr öccse és szolgálója.

ÖRMESTER. Ha! Most értem. A kapunál valék, midőn a hadnagy jött, s még csodálkoztam, hogy szolgál nélkül. Ön az áruló, ön szöktette el a foglyot. *(Az ablakon lekiált:)* Fel, fel! Árulás! Lóra! Utána! Fogoly szökött el!

LEHMANN. *(kardot ránt)* Élve nem fogtok el.

ÖRMESTER. *(szintén kardot ránt)* Hah, áruló! *(Vívnak - őrök leszúrják.)*

LEHMANN. *(elesik)* Érte halok!

ÖTÖDIK FELVONÁS

(Falu széle, a színen keresztül alacsony domb, azontúl távolságban a tokaji vár és hegyek.)

ELSŐ JELENET

Bálint (egy ház előtt ül)

BÁLINT. Szegény Boldizsár úr! Mindig sírhatnám, ha rá gondolok!... Szegény, a börtönben tán tovább élt volna. Itt csakhamar lázba esett, s az én karjaimban halt meg. Ó, mert rokona az egyik tömlőben, a másik száműzetésben volt. S még arannyal akarták megvenni az én lelkiismeretemet is hogy uramra valljak. Mi jólesik most minden reggel elmondhatnom, nem árultam el uramat.

MÁSODIK JELENET

Kristóf (kurucosan öltözve), előbbi

KRISTÓF. Adjon Isten!

BÁLINT. Ni, ni, te vagy az, Kristóf?

KRISTÓF. Más vagyok, egészen más.

BÁLINT. Nos, hány hét a világ, Kristóf?

KRISTÓF. Kuruc világ van, bátya, mégpedig ugyancsak kuruc ám! Én is egy darab vagyok belőle. De a faluban tán az alvó szüzek laknak, hogy semmit sem hallanak kigyelmetek.

BÁLINT. Hallunk biz, mi, de már annyit hallottunk, hogy semmit sem hiszünk.

KRISTÓF. *(a dombra vezeti)* No, ha a fülnek nem hisznek, hát higgyenek most szemeiknek. Mit lát ott, bátya?

BÁLINT. Hol?

KRISTÓF. A vár alatt.

BÁLINT. Ni, Ni! Hát ki serege az a roppant sereg?

KRISTÓF. A' biz a Rákóczié, Bercsényié, meg édes mindnyájunké.

BÁLINT. Tüzes tatár, hát mit akarnak most?

KRISTÓF. Hát csak az ágyúkat tisztogatják, s minthogy hetedhét országon bevették a várakat, hát Tokajt is lefülelik.

BÁLINT. Hej anyjuk, anyjuk! - A kardomat!

HARMADIK JELENET

Voltak, nótárius

NÓTÁRIUS. Mi baj, Bálint gazda?

BÁLINT. Hát nem tudja, nótárius uram?

NÓTÁRIUS. Hogyne tudnám, a zsebemben van.

BÁLINT. Micsoda?

NÓTÁRIUS. Mindjárt megmondom. Itt van az egyik. Legfelsőbb parancs: „Aki Rákóczit elfogja, tízezer forintot kap.” Ez egy kissé elkésett.

KRISTÓF. Magam is azt hiszem.

NÓTÁRIUS. De hiszen előbb-utóbb horogra kerül.

KRISTÓF. Kicsoda?

NÓTÁRIUS. Ki más, mint az istentelen párttűtő.

KRISTÓF. Rákóczi?

NÓTÁRIUS. De hiszen, jöjjön csak falunkon keresztül, úgy vasba veretem...

KRISTÓF. Tudja mit? Elvezetem én hozzá - csak el kell hozni azt a vasat.

NÓTÁRIUS. Hm! Mintha ki nem kergették volna? De itt van a másik: „fej- és jószágvesztésre ítélték”. Úgy kell neki.

KRISTÓF: De édes nótárius úr, ne labanckodjék ám itt!

NÓTÁRIUS. Micsoda?

BÁLINT. Ne bizony!

KRISTÓF. Mert levágjuk a fülét.

NÓTÁRIUS. *(állásba teszi magát)* Mit hallok? Hiszen ez rebellió!

KRISTÓF. *(írást ad)* Olvassa ezt.

NÓTÁRIUS. *(olvassa)* „Recrudescunt diuturna inclitae gentis hungarae vulnera.”

BÁLINT. Hát mit tesz az?

KRISTÓF. Hát ide a földesúrhoz hoztam, hogy szállást rendeltessen, szénát, zabot, s mindent a világon. Azért - egy, kettő nótárius uram! Mert ha tíz perc múlva kuruc zászló nem lóg a falu házában, bizony, bizony, félek, maga fog lógni. *(Induló.)*

NÓTÁRIUS. Mit jelent mindez?

KRISTÓF. Hát még ezt sem érti? *(Ágyúszó.)* No, de ezt már csak érti?

NÓTÁRIUS. *(reszketve)* Ágyúszó.

KRISTÓF. *(megfogja)* No, itt van, csípje meg, tízezer forint a jutalom.

NÓTÁRIUS. *(kirántja magát)* Futok a zászlóért. *(El.)*

KRISTÓF. Dehogy az, dehogy az... Rákóczi beszél; maga pedig amott jó.

NÓTÁRIUS. Kristóf, az ég szerelmére, ne mondja meg! Lássa, bizony Isten, nem hittem, hogy vissza merjen valaha jönni Magyarországra.

NEGYEDIK JELENET

Rákóczi, Bercsényi, vezérek (a dombon keresztül jönnek - egy csapat kuruc a dombon fenn marad, zászlóikon „Istenért, hazáért és szabadságért”). *Lengyel követ, magyar úr, Oliver.*

RÁKÓCZI. E dombra üssétek fel sátorunkat. *(Magyar úrhoz:)* S ön menjen vissza, s mondja meg a nádornak: békéről addig szó sem lehet, míg minden sérelmünk orvosolva nincs.

ÚR. Mindezt ígéri a király nevében. Kolonits már elveszté az udvar kegyét, hatalma elvétetett. Ő volt minden bajnak oka.

RÁKÓCZI. A hidrának csak egyik feje volt ő. Uram, az ígéretnek kora lejárt, - mi tetteket várunk.

BERCSÉNYI. S ami legfőbb, a békekötést a többi hatalmak is biztosítsák, mert nem hiszünk már a sógoroknak.

ÚR. A választ híven megviszem.

RÁKÓCZI. Isten velünk! (*Úr el. Rákóczi a Bálint háza előtt leül, mellé Bercsényi.*)

BÁLINT. (*magában*) Az én lócámra ül! Ó mily szerencse!

RÁKÓCZI. (*a lengyel urat hellyel kínálja*) Tessék, most meghallgatom önt.

LENGYEL. Mint szerencsém volt mondani, engem a kardinál küld, Lengyelhon primása.

RÁKÓCZI. A kardinál kegyeivel halmozott el, mint bujdosót, neki fiúi szeretettel tartozom.

LENGYEL. Ő most is atyai szeretettel gondol önre, mint követségem tanúsítja. A lengyel nemzet áldva emlékszik Báthori Istvánra; s e nagy királya magyar volt.

RÁKÓCZI. Bár soha se hagyta volna el Erdélyt, nem jutottunk volna tán ennyire. Midőn Lengyelhont gazdagítá, hazáját tette koldussá.

LENGYEL. Fenséged úgy szól, mint magyar, s én, mint lengyel; óhajtom, hogy történetünk mostani lapjára ugyanaz írassék.

RÁKÓCZI. Nem értem önt!!

LENGYEL. A kardinál önben új Báthori Istvánra ismert.

RÁKÓCZI. S ha mégis csalatkoznék a kardinál?

LENGYEL. Ajánlatot tesz önnek: mostani királyunkat elűzik. A trón megüresül. Ez annyi, mint bizonyos. Ha fenséged akarja, rendeink által királlyá választatik.

BERCSÉNYI. Mit hallok? Korona kínálkozik? - Nos, üdvözljem-e fenségedet?

RÁKÓCZI. (*feláll*) Nagyságos úr, nem kétkedem, a kardinál szavának állana; hatalmát ismerem, valamint a mostani király gyöngeségét. A lengyel trón oly kincs, melyért királyok versenyeznek. Nagyatyám harcolt e trónért, s nem gondolt azzal, hogy miatta elveszti Erdélyt, mely atyjáról maradt rá; mert oly nemzetet boldogítani érdem, mely királyát nagyvá teheti. De én magyar vagyok, s hazám boldogtalan! Nem dicsvágy sűgá nekem, hogy a hatalmat megragadjam. Ki csak azért tördel koronát, mert más fején van, s hogy fejéhez újra öntesse: irigy tolvaj az, s mindazoknak gyilkosa, kik az ily harcban elhullanak. Korona e főt ne ékítse soha. Én a magyar szabadságért rántottam kardot; vissza kell azt küzdenem, vagy vitézül halmom. A belharc rémítő arcát látja ön itt; s fáj, ha elnézek a vérmezőn, az égő falvakon s az elpusztult határokon, és velük sírok, ha hallok az árvák és özvegyek siralmait. De az önvádtól megment a jogérzet. Azok fejére száll majd átok, kik e kétségbeesett hazát fegyvert fogni kényszeríték, ha csak gyáván pusztulni nem akart a föld színéről, honnan ellenei ki akarják irtani. Vigye meg ezt uram; a kardinál meg fogja érteni. (*Lengyel el.*)

BERCSÉNYI. Barátom, te nagy ember vagy, egy fővel magasabb, mint mi. Most már hálátlan eb, aki benned valaha kétkedik. (*Öleli.*)

RÁKÓCZI. (*Olivernek nyújtja jobbját*) Mit mondana dicsőült bátyád szelleme, ha mást tennék?

ÖTÖDIK JELENET

Vay, előbbiek

VAY. Tokaj kitűzte a fehér zászlót.

RÁKÓCZI. Úgy hát kergessük a szerencsét, míg el nem fut szemünk elől. Induljunk tovább!
(*Induló*)